

Sotsiaalainete valdkond

1. Üldalused

1.1. Valdkonnapädevus

Sotsiaalainete pädevusega taotletakse õppija toimetulekut iseendaga (intrapersonaalne: eneseusaldus, eneseregulatsioon, eneseanalüüs, empaatia, autonoomia ja vastutus - enesemääratluspädevus), suutlikkust toimida lähikonnas (interpersonaalne: suhestumine, osalus ja turvaline kohanemine erinevates sotsiaalsetes kontekstides - sotsiaalne pädevus), valmisolekut ja oskust olla aktiivne ja vastutustundlik kodanik (institutsionaalne: poliitika, valitsemine, riik, vabakond, turg, meedia jt ühiskonnaelu korraldamise vormid - kodanikupädevus), oskust mõtestada ühiskondlikke suhteid minevikuühiskondades lähtuvalt ajaloolisest kontekstist ja üldnimlikest väärtustest.

Sotsiaalainete õpetamise kaudu taotletakse, et gümnaasiumi lõpuks õpilane:

- 1) tunneb huvi kogukonna, rahva ja maailma arengu vastu, mõistab ühiskonnas toimunud ja toimivate muutuste põhjusi, tagajärgi ja seoseid;
- 2) tunneb huvi enda arengu vastu, hindab ennast adekvaatselt, analüüsib oma võimalusi, usub endasse ja kavandab oma tulevikku, võtab vastutuse oma tuleviku kujundamise eest, väärtustab loovust ja ettevõtlikkust ning arendab endas neid omadusi ja pädevusi;
- 3) austab demokraatiat ja inimõigusi, teab oma õigusi ja kohustusi, järgib seadusi, üldnimlike väärtusi ja üldtunnustatud käitumisnorme, kujundab oma arvamuse ning on vastutustundlik ja aktiivne ühiskonnaliige, on lojaalne Eesti riigile;
- 4) valdab infootsimise meetodeid, hindab kriitiliselt allikate usaldusväärsust ja teabe sisu; väärtustab teaduspõhist maailmapilti;
- 5) aktsepteerib inimeste individuaalseid erinevusi, kultuurilist ja maailmavaatelist mitmekesisust, suhtub neisse sallivalt, kui need pole inimväärikust alandavad või inimsusevastased;
- 6) tunnetab oma rolli Eesti kultuuripärandi hoidja ja kandjana, väärtustab inimkonna kultuuripärandit ja aktsepteerib kultuurerinevusi;
- 7) hoolib endast ja teistest, järgib tervislikke eluviise, käitub turvaliselt enda ja teiste inimeste suhtes, hoiab keskkonda, on teadlik tarbija;
- 8) võtab vastutuse inimesena, kodanikuna, perekonna- ja ühiskonnaliikmena.

1.2. Ainetundide jaotus

Sotsiaalainete kursused jagunevad kolme kohustusliku õppeaine vahel, need on ajalugu, ühiskonnaõpetus ja inimeseõpetus (vaata tabel 1).

Tabel 1. Sotsiaalainete kursused

Kursuse nimetus	G1	G2	G3
Ajalugu			
Üldajalugu	1	x	x
Eesti ajalugu I (kuni 16. ja 17. sajandi vahetuseni)	1	x	x
Eesti ajalugu II (kuni 19. sajandi lõpuni)	x	1	x
Lähiajalugu I – Eesti ja maailm 20. sajandi esimesel poolel	x	1	x
Lähiajalugu II – Eesti ja maailm 20. sajandi teisel poolel	x	x	1
Lähiajalugu III – 20. sajandi arengu põhijooned: Eesti ja maailm	x	x	1
Ühiskonnaõpetus			
Ühiskonnaõpetus I	x	x	1
Ühiskonnaõpetus II	x	x	1
Inimeseõpetus			
Perekonnaõpetus	1	x	x
Uurimistöö alused	x	1	x
Uurimistöö/praktilise töö kirjutamine	x	1	x

1.3. Ainevaldkonna kirjeldus ja valdkonnasisene lõiming

Sotsiaalainetes käsitletakse inimese ja ühiskonna toimimist minevikus ning tänapäeval.

Õppe korraldamisel lähtutakse Eesti riikliku iseseisvuse tunnustamisest, eesti kultuuri traditsioonide, Euroopa ning maailma kultuuri ja teaduse põhisaavutuste väärtustamisest ning riikliku õppekava üldosas sätestatud põhimõtetest. Sotsiaalainete õppimine aitab arendada tervikpilti ühiskonnast ning kujundab oskust mõista minevikunähtuste alusel toimuvat arengut. Sotsiaalainete vahendusel areneb võime näha ühiskonna arengus erinevaid seoseid ning teha teadlikke valikuid, lähtudes ühiskondlikest väärtustest, normidest ja reeglitest; toimida kõlbelise ja vastutustundliku inimesena ning ühiskonnaliikmena. Sotsiaalainete teemade käsitlemisega toetatakse soolise võrdõiguslikkuse edendamist ühiskonnas.

Ajalooõpetuse eesmärk on kujundada õppijaid, kes on suutelised analüüsima ja mõistma maailma, milles nad elavad, ning tunnevad asjaolusid ja sündmusi, mis on maailmas juhtunud. Ajalooõpetuses omandavad õpilased kultuuriruumis orienteerumiseks teadmisi oma kodukoha ning maailma minevikust ja kultuuripärandist ning erinevatest väärtussüsteemidest. Aine vahendusel hakkab õpilane teadvustama, analüüsima, kriitiliselt hindama ja tõlgendama

minevikusündmusi ning -protsesse, nende omavahelisi seoseid ja seoseid tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi.

Inimeseõpetuse eesmärk on toetada õpilase sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste arengut, õppides tundma ennast, kujundama vastutustundlikult oma suhteid, tundma perekonna rolli ühiskonna ning inimese elus, olema terviseteadlik, aus, hooliv ja õiglane.

Ühiskonnaõpetuses omandavad õpilased teadmised, oskused, väärtused ja hoiakud ühiskonnas toimimiseks ning vastutustundlike otsuste tegemiseks. Õppeaine eesmärk on luua eeldused kodanikudentiteedi ja ühiskonna sidususe tugevnemiseks ning aktiivse kodaniku kujunemiseks, toetada dialoogivalmidust maailma erinevalt mõistvate inimeste vahel, samuti õpilase enese teadlikkust maailmavaate küsimustes.

Valdkonnasisese lõiminguga taotletakse, et õpilane areneks terviklikuks isiksuseks, kes suhtub endasse ja teistesse positiivselt, arvestab kaasinimestega, lähtub oma tegevuses üldinimlikest väärtustest ning märkab ja mõistab ühiskonnas toimuvat, on valmis ühiskonnaelus osalema, võtab vastutuse oma otsuste ja valikute eest ning mõistab üksikisiku rolli globaalsel tasandil; kes teeb majanduslikke otsuseid rahatargalt ja vastutustundlikult, oskab elatada ennast ja oma peret, teenida tulu, maksab kohusetundlikult makse ja panustab selle kaudu ühiskonna arengusse. Kõigi sotsiaalvaldkonna õppeainete seisukohalt on tähtis koostööoskus ja konstruktiivsete lahenduste leidmise oskus.

Õppesisu käsitluses teeb aineõpetaja valiku arvestusega, et kirjeldatud õpitulemused, üld- ja valdkonnapädevused oleksid saavutatavad.

Võimalusi valdkonnaüleseks lõiminguks, üldpädevuste arengu toetamiseks ja õppekava läbivate teemade käsitlemiseks

Sotsiaalvaldkonna õppeainete õppimise kaudu toetatakse õpilastes kõigi riikliku õppekava üldosas kirjeldatud üldpädevuste arengut. Üldpädevuste saavutamist toetab ainevaldkonna õppeainete eesmärgipärane lõimimine teiste valdkondade õppeainetega ning läbivate teemade õpilase jaoks tähenduslik käsitlemine. Selle tulemusel kujuneb õpilasel suutlikkus rakendada oma teadmisi ja oskusi erinevates olukordades, kujundada enda väärtushoiakuid ja -hinnanguid ning võimalus omandada ettekujutus ühiskonna kui terviku arengust. Seejuures on väga oluline süsteemne ja järjepidev koostöö aineõpetajate vahel.

Üldpädevuste kujundamine ning läbivate teemade käsitlemise ja lõimingu korraldamise põhimõtted määratakse kooli õppekava üldosas ja rakendamine täpsustatakse valdkonnakavas.

1.4. Hindamine

Hindamine on õppeprotsessi osa, mille kaudu toetatakse õpilase õppimist ja arengut. Hindamisel saadakse ülevaade õpitulemuste saavutatuses ja õpilase individuaalsest arengust ning toetatakse selle kaudu õpilase kujunemist positiivse minapildi ja adekvaatse enesehinnanguga ennastjuhtivaks õppijaks. Hindamise tulemusena saab õpilane tagasisidet oma edenemise kohta õppimisel ja õpistrateegiate valikuteks. Õpetaja saab teavet oma õpetamise tulemuslikkuse kohta ning sisendit nii õppetegevuse kui iseenda pädevuste arendamiseks.

Hindamise alus on valdkonna ainekavades kirjeldatud õpitulemused kooliastmete kaupa. Hindamisega toetatakse kooliastme lõpuks taotletavate teadmiste ja oskuste omandamist, hoiakute kujunemist ning valdkonnapädevuste saavutamist. Ainealaste teadmiste ja oskuste kõrval antakse tagasisidet ka üldpädevuste arengu ning väärtushoiakute ja -hinnangute kujunemise kohta. Hoiakute kujunemisele antakse tagasisidet suunavate ja toetavate sõnaliste hinnangute abil. Selleks rakendatakse nii diagnostilist, kujundavat kui ka kokkuvõtvat hindamist, mida esitatakse nii sõnaliste hinnangute kui ka numbriliste hinnatena. Diagnostilise hindamise käigus selgitatakse välja õpilaste eelteadmiste ja oskuste tase, ainealased väärarusaamad ja spetsiifilised õpiraskused, et kavandada järgnevat õppimist ja õpetamist. Õppeprotsessi käigus rakendatakse kujundavat hindamist, kus õpilane saab suulist ja kirjalikku tagasisidet oma õpitulemuste saavutamise taseme ning tugevate külgede ja arenguvõimaluste kohta. Kokkuvõttev hindamine toimub üldjuhul õppeperioodi või mahuka õppeteema lõpul, et kontrollida nii õppetöös püstitatud eesmärkide täitmist kui riikliku õppekavaga sätestatud õpitulemuste saavutatust. Kursuse kokkuvõttev hinne võib kujuneda õppeperioodi jooksul toimunud hindamise tulemusena, seejuures arvestatakse, et hinnatel võib sõltuvalt töö mahust olla erinev kaal.

Õpilane kaasatakse hindamisprotsessi nii oma töö hindamisel kui ka kaasõpilaste tagasisidestamisel. Õpilasele on õppeprotsessi alguses teada, mida ja millal hinnatakse, milliseid hindamisvahendeid kasutatakse ning millised on hindamise kriteeriumid. Õpilast suunatakse õppeprotsessi käigus oma õppimist ja püstitatud eesmärkide saavutamist analüüsima ja reflekteerima.

Arutluste, juhtumianalüüside, loominguliste tööde ja projektülesannete puhul hinnatakse arvamuste ja seisukohtade argumenteeritust, seostatust ja veenvust, õpilase seisukohtadele

minevikusündmuste, ühiskonnas ja maailmas toimuva kohta antakse sõnalist kirjeldavat tagasisidet. Praktiliste ja loominguliste ülesannete sooritamisel hinnatakse nii protsessi kulgu kui tulemust, probleemide märkamise ja analüüsi oskust, suutlikkust rakendada teoreetilisi teadmisi praktiliselt õpituatsioon. Kirjalikke ülesandeid hinnates arvestatakse eelkõige töö sisu, kuid pööratakse tähelepanu ka õpilase keelekasutusele, sh erialaste terminite, isiku-, riikide- ja kohanimede, rahvusvaheliselt aktsepteeritud lühendite õigele kasutusele ja õigekirjale, mida arvestatakse hindamisel vastavalt ülesande eesmärgile ja kokkulepitud hindamiskriteeriumidele.

Erineva keerukusastmega teadmiste, oskuste ja hoiakute hindamise võimaldamiseks kasutatakse mitmekesiseid hindamisviise ja -vorme. Hindamisvahendi ja -viisi valik sõltub püstitatud õppe-eesmärkidest ja eeldatavast õpitulemusest. Hindamismeetodite valikul arvestatakse õpilaste vanuselisi iseärasusi, individuaalseid võimeid ning valmisolekut ühe või teise tegevusega toime tulla.

Ajaloos hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi tähtsamate ajaloosündmuste ja -nähtuste analüüsi nõudvate ülesannete kaudu. Allikaanalüüsi puhul hinnatakse allikast olulise info leidmist, selle tõlgendamist ja võrdlemist, kommenteerimist ning usaldusväärse üle otsustamist. Arutluse puhul hinnatakse kirjutise vastavust teemale, ajastu- ja teemakohaste faktide teadmist, analüüsi, võrdlemise, seoste loomise ja järelduste tegemise oskust ning isikliku suhtumise väljendamist põhjendatud hinnangute kaudu.

Inimeseõpetuses hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi ning nende seostamise oskust. Õpilase hoiakuid ja väärtushinnanguid mõõdetakse ja tagasisidestatakse vaatluse, õpilase antud hinnangute ja otsustuste ning juhtumianalüüsi alusel.

Ühiskonnaõpetuses hinnatakse arutlusoskust, erinevate allikate, sh õigustekstide tõlgendamist ja analüüsi, ühiskondlike probleemide analüüsi ja oma seisukoha kujundamise ning selle põhjendamise oskust; aga ka kodanikuvalmidust ja -vastutust ühistegevuses osalemise, ühiskonnaliikmele kohustuslike toimingute, sh vajalike dokumentide täitmise oskuse jt eakohaste ülesannete kaudu. Väitluses hinnatakse oskust kuulata aktiivselt teise osapoole väiteid ning oskust esitatud väidetele tõendus põhiste argumentidega vastata.

Hindamisel lähtutakse vastavatest gümnaasiumi riikliku õppekava üldosa sätetest, hindamise nõuded ja korraldus, sh mittenumbrilise hindamise kasutamine ja mujal õpitu arvestamine täpsustatakse kooli õppekavas.

1.5. Õppe kavandamine ja korraldamine

Õppetegevus on õppijakeskne, toetab õpimotivatsiooni hoidmist ja õpilaste kujunemist aktiivseiks ja iseseisvaks õppijaiks ning loovaks ja kriitiliselt mõtlevaks ühiskonnaliikmeiks, kes suudavad teha valikuid, võtta vastutust oma õppimise eest ja tulevad toime muutunud olukorras ning on valmis kavandama oma edasist haridusteed.

Gümnaasiumis õppetegevust kavandades ja korraldades teevad õpetajad koostööd, seejuures:

- 1) lähtutakse õppekava alusväärtustest, üldpädevustest, valdkonnapädevustest, taotletavatest teadmistest, oskustest ja hoiakutest ning õpitulemustest ja kooli õppekavas sätestatud õppesisust ning lõimingust teiste õppeainete ja läbivate teemadega;
- 2) arvestatakse didaktika nüüdisaegsete käsitluste ja ainevaldkonnas toimunud arengutega, võetakse arvesse kohalikku eripära, muutusi ühiskonnas ja maailmas ning seostatakse neid omavahel;
- 3) taotletakse, et õpilase õpikoormus oleks mõõdukas, jaotuks õppeaasta ulatuses ühtlaselt ning jätkaks piisavalt aega puhkuseks ja huvitegevusteks, õpilast suunatakse oma õppimist mõtestama ja kavandama ning õpikoormust jagama;
- 4) arvestatakse õpilaste eelteadmisi, huvisid, individuaalseid eripärasid ja -võimeid, kasutatakse diferentseeritud ja sobivat pingutust nõudvaid ülesandeid, mille sisu ja raskusaste toetavad individualiseeritud ja õpilasele tähenduslikku käsitlust, reageeritakse õpi- ja eluraskustele ning pakutakse õpiabi ja tuge õpivalikutes;
- 5) võimaldatakse nii individuaalset, paaris- kui ka rühmaõpet, kujundatakse õpiharjumusi ja -oskusi, mõtestatakse ja analüüsitakse õppimist, suunatakse tegema teadvustatud ja teadlikke valikuid, võtma vastutust oma õppimise eest;
- 6) kaasatakse õpilasi õppetegevuste kavandamisse ja juhtimisse, pakutakse võimalusi analüüsida ja mõtestada õppeprotsessi nii enda õppimise ja õpistrateegiate kui ka õpetaja juhitud õppe korraldamise aspektist;
- 7) kavandatakse aega õpitava tähenduslikkuse, eesmärkide, õpitulemuste ning hindamiskriteeriumide mõtestamiseks ning eneserefleksiooniks, õpitakse andma ja vastu võtma tagasisidet;

- 8) rakendatakse uurivat, probleeme lahendavat ja teaduspõhist õpet, kasutatakse mitmekesiseid ja kombineeritud õppemeetodeid ning aktiivsust, loovust, koostööd ja analüüsi soodustavaid õppetegevusi, laiendatakse õpilaste teadmisi mitmekülgset, tutvustatakse näiteid valdkonna teadussaavutustest ja aktuaalsetest probleemidest, arendatakse oskusi ja kujundatakse hoiakuid;
- 9) rakendatakse ja kasutatakse info- ja kommunikatsioonitehnoloogiatel põhinevaid õppekeskkondi, õppematerjale ja -vahendeid, arendatakse info kriitilise otsimise ja hindamise pädevust, arvestades autoriõiguse ja uurijaeetikaga;
- 10) võimaldatakse siduda õpet koolivälise, sh ühiskonnaeluga, et kogu ainekäsitus oleks võimalikult elulähedane ja õpilasele tähenduslik ning kujundaks õppija arusaama maailmas toimuvast, suutlikkust siduda kohalikku ja globaalset;

Õppetegevuse kaudu laiendatakse ainevaldkonna teadmisi ja kujundatakse oskusi. Ajaloõpetus on valdavalt uurimispõhine, kasutatakse esmaseid ja teiseseid allikaid. Kõikides sotsiaalvaldkonna ainetes tuleb lisaks põhiteemadele käsitleda ka ühiskonnas asetleidvaid muutusi ning kasutada õppe ilmentamiseks näiteid ümbritsevast elust.

1.6. Õppekeskkond

Õppimist toetav õppekeskkond kujundatakse viisil, kus luuakse kultuuritundlik, üksteist austav, kaasav, vastastikku hooliv ja toetav, turvaline, kiusamis- ja vägivallavaba õppekeskkond, mis rajaneb usalduslikel suhetel, sõbralikkusel ja heatahtlikkusel ning kus märgatakse ja tunnustatakse õpilase pingutusi ja õpiedu. Aktsepteeritakse erinevate seisukohtade olemasolu, arutletakse nende üle ning hinnatakse neid lähtudes allikatest, tõenduspõhistest faktidest ning demokraatliku ühiskonna aluspõhimõtetest.

Kool võimaldab viia õpet läbi ruumis, kus on:

- 1) mööbli ümberpaigutamise võimalus liikumist eeldavateks tegevusteks nagu rühmatööd, dramatiseeringud, rolli- ja õppemängud;
- 2) internetiühendus nii õpetajal kui ka õpilastel, digitehnoloogia ning audiovisuaalse esitluse ja videoühenduse kasutamise võimalused.

Kool võimaldab:

- 1) korraldada õpet väljaspool klassiruumi, nt mäluasutuses või ametiasutuses;
- 2) kasutada ainekava eesmärke toetavaid õppematerjale ja -vahendeid;
- 3) õppekäike ja kohtumisi erinevate valdkondade esindajatega.

2. Ainekavad

2.1. Ajaloo ainekava

2.1.1. Õppeaine kirjeldus

Ajaloo õppimise käigus omandatakse pädevused, mis on vajalikud oma elu korraldamiseks ajalooteadvuse toel ühiskonnale omases ajaloolises kultuuris. Ajalooõpetus toetab ajaloolise mõtlemise kujunemist. Ajalooline mõtlemine tähendab suutlikkust märgata tähenduslikkust ajaloos, oskust kasutada esmaallikaid tõendusmaterjalina, tunda ära muutusi ja ajaloosündmuste järjepidevust, analüüsida põhjusi ja tagajärgi, tajuda ajaloolist konteksti ja mõista ajalooliste tõlgenduste eetilist mõõdet.

Ajalooõpetus aitab õpilasel omandada kultuuriruumis ning ajalookeskkonnas orienteerumiseks vajalikke teadmisi ja oskusi ning teadvustada ja analüüsida minevikunähtuste muutlikkust, tõlgendatavust, omavahelisi seoseid ning seoseid tänapäevaga ning kujundada arusaam, et minevikku pöördumata on raske mõista tänapäeva, nt kriisikollete olemust, Eesti ajaloo sõlmküsimusi, võõrvallutustega kaasnenud mõju erinevatel ajaperioodidel. Õpitakse väärtustama kohalikku kultuuripärandit, inimeste iseotsustamise õigust ja vabadust, analüüsima eetilisi valikuid ja mõistma hukka agressiooni ja okupatsiooni ning inimsusevastaseid kuritegusid. Käsitletakse inimeste igapäevaelu ja maailmapilti, ühiskonda, kultuuri ja mõtteviisi, sh väärtushinnangute muutumist, ning ajaloolisi isikuid ja sündmusi, lähtudes mitmeperspektiivsuse põhimõttest, mis tähendab erinevate vaatenurkadega arvestamist.

Gümnaasiumi ajaloo õppesisu korraldamise üle otsustatakse kooli õppekavas. Võimalik on korraldada õpe kursuste kaupa või lõimida Eesti- ja üldajaloo ainesisu. Kui Eesti ajalugu õpitakse iseseisvate kursustena, peaks esmalt käsitlema vastavaid üldajaloo teemaplokke, mis annavad avarama konteksti Eesti ajaloole.

Gümnaasiumi ajalooõpetuses tähtsustatakse probleemikeskset käsitlust, analüüsides hinnanguid ja tõlgendusi erinevast seisukohast lähtudes. Mõistmaks, et ajalookirjutamine sõltub ajast ning ajalooürija seisukohast, kujundatakse kriitilist suhtumist erinevatesse mõtteviisidesse, võrreldakse ajaloosündmuste ja -nähtuste käsitlemist eri allikais ning hinnatakse allikate usaldusväärsust. Avatud arutelu käigus tuleks analüüsida klassis esilekerkivaid küsimusi, arvamusi ja seisukohti, sh tundlikke ja vastuolulisi teemasid, mis on põhjustatud oluliste väärtuste ja huvide konfliktist või nende aluseks olevate faktide või väidete vaidlustamisest. Tundlike ja vastuoluliste teemade käsitlemine ajalooõpetuses eeldab erinevate

seisukohtade ärakuulamist ja nende üle arutamist; mitmeperspektiivne ajalooõpe lubab käsitada tundlikke ajaloooteemasid laiemas võrdlevas kontekstis ja eri osapoolte seisukohast või rollist lähtudes. Ajaloosündmuste mitmetahulise käsitlemise kaudu on võimalik vältida mineviku vastasseisude ülekannet praegustele grüpiidentiteetidele.

Ajalooõpetus arvestab õpilaste kultuurilise taustaga, suhestades õppeprotsessi õpilaste ajalookultuuriga. Kultuuritundlik ajalooõpetus tähendab ajaloooteemade mitmeperspektiivset käsitlemist ja erinevate ajalookogemuste arvestamist, kuid samas tuleb vältida relativismi, st kõigi vaatenurkade võrdselt asjakohaseks tunnistamist. Erinevate vaatenurkade võrdlemisel saab toetuda üldhumanistlikele väärtustele ja ajalooeaduslikele põhimõtetele (tõendipõhisus, allikakriitilisus jms).

Ajalooõpetuses väärtustatakse kultuurilist mitmekesisust, sh kujundatakse mõistmist, et mitmekesisus on ühiskonna rikkus ja arengu tingimus. Teadvustatakse õppija rolli kultuuripärandi säilitajana ning edasikandjana. Ajalooõpetus toetab õppija enesemääratluse kujunemist, aga ka võimet asetada end kellegi teise olukorda, vaadelda maailma kellegi teise seisukohast lähtudes.

Õppijat suunatakse uurimise, arutluse ning analüüsi kaudu looma seoseid ja tegema järeldusi, kujundama isiklikku suhtumist ning põhjendama seda argumenteeritult. Kriitilise mõtlemise kujundamiseks käsitletakse erinevaid allikaid jt õppetekste, mis annavad ajalooõündmustele hinnangu erinevast seisukohast lähtudes. Ajalooõprobleemide analüüsimise kaudu rikastub väärtussüsteem, kujuneb rahvuslik ja kultuuriidentiteet, sallivus ja pooldav suhtumine demokraatlikesse väärtustesse, areneb õpilase ajalooline mõtlemine ning rikastub ajalooõeadvus.

Ajaloo mõistmisele aitavad kaasa ekskursioonid, õppekäigud, ajaloo- ja ilukirjandus, teater ja kino, meedia, internet, eri inimesed ning paigad. Selle kogemuse ühendamisel koolis õpituga kujuneb õpilasel järk-järgult arusaam ajalooõst. Õpilaste maailmapilti rikastab ainetevaheline integratsioon ning lähedaste teemade käsitletus erinevatest aspektidest lähtudes.

Ajalooõpetuse kaudu kujundatakse koos teadmiste laiendamisega erinevaid oskusi:

- 1) ajas orienteerumise oskus; oskus leida, analüüsida ja mõista seoseid ning mõtestada sündmuste ja nähtuste ajaloolise tausta kujunemist;
- 2) ajaloomõistete tundmine ja kontekstis kasutamise oskus; erialase sõnavara laienemine;

- 3) ajaloo kohta küsimuste esitamise ning neile vastates erinevate lahenduste pakkumise oskus;
- 4) funktsionaalne kirjaoskus, kriitilise mõtlemise oskus, arutlusoskus, järelduste tegemise ja seoste loomise ning oma seisukoha kujundamise ja põhjendamise oskus;
- 5) empaatia, oskus asetada end kellegi teise olukorda ajastut arvestades, koostöö- ja konfliktilahendusoskus;
- 6) allikaanalüüsi ja ajalookaardiga töötamise oskus, erinevatest teabeallikatest info leidmise, kasutamise, kriitiline hindamise ja analüüsi oskus, allika usaldusvääruse hindamise oskus;
- 7) suulise ja kirjaliku eneseväljenduse, referaadi ja ajaloo uurimistöö koostamise oskus, oskus kasutada IT-vahendeid info hankimiseks ja tulemuste esitlemiseks.

Oskuste kujundamine ajalooõpetuses on pidev protsess ning see toimub erinevate õppeteemade käsitlemise kaudu. Oskuse eeldatavat saavutustaset kirjeldatakse gümnaasiumi lõpus õpitulemustena.

2.1.2. Gümnaasiumi lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

Õpilane:

- 1) analüüsib ajalooperioodide iseloomulikke tunnuseid, vaimulaadi ja erinevuste põhjusi, mõistab ja analüüsib ajaloolise arengu jätkuvust ja muutuste põhjusi, mõistab minevikus elanud inimeste elu ajaloolises kontekstis ning üksiksiku valikute ja otsuste tähtsust inimkonna ajaloo kujundamisel;
- 2) analüüsib Eesti ajalugu Euroopa ja maailma ajaloo kontekstis ning mõistab vastastikuseid seoseid;
- 3) mõistab tänapäeva Eesti ühiskonna kujunemise ajaloolist tausta, tunneb ära mineviku mõjutusi;
- 4) mõistab, et inimeste eluviisi, väärtushinnanguid ja ühiskonnaelu mõjutavad religioon ja ideoloogiad, mõistab teaduse ning kultuuri arengu ja tehnoloogiliste muutuste mõju ühiskonnale ja nende vastastikuseid seoseid;
- 5) mõistab suurriikide mõju maailma majandusele ning poliitikale eri ajastuil, analüüsib riikidevahelist koostööd ja konfliktide lahendamise viise;

- 6) analüüsib demokraatlike ja mittedemokraatlike riikide arengu põhijooni;
- 7) mõistab ajaloosündmuste ja -protsesside erineva tõlgendamise põhjusi ja tagajärgi, analüüsib kriitiliselt infot, eristab fakti arvamusest;
- 8) tunneb inimkonna kultuurisaavutusi ja mõistab kultuuri järjepidevust;
- 9) mõtestab enda rolli kultuuri kandjana ja kultuuripärandi säilitajana, teadvustab kultuurilist mitmekesisust ja kultuuri rolli enesemääratlemises;
- 10) mõistab inimtegevuse ja keskkonna vastastikust mõju.

2.1.3. Õpitulemused

Õpilane:

- 1) teab ajaloo perioode, neile iseloomulikke tunnuseid ja vaimulaadi ajaloolises arengus; (Üldajalugu, Eesti I, Eesti II, Lähiajalugu I, Lähiajalugu II, Lähiajalugu III)
- 2) mõistab inimese, ühiskonna ja kultuuri olemuslikke seoseid erinevatel ajalooperioodidel, analüüsib väärtushinnangute ja väärtusruumi muutumist ajas; (Üldajalugu, Eesti I, Eesti II, Lähiajalugu I, Lähiajalugu II, Lähiajalugu III)
- 3) iseloomustab ja võrdleb ajastuid erinevate ühiskonnaelu valdkondade kaudu; (Üldajalugu, Eesti I, Eesti II, Lähiajalugu I, Lähiajalugu II, Lähiajalugu III)
- 4) teab Euroopa ja maailma ajaloo pöördelisi sündmusi ja protsesse, mõistab nende tähtsust ja mõju ühiskonna arengus; (Üldajalugu, Eesti I, Eesti II, Lähiajalugu I, Lähiajalugu II, Lähiajalugu III)
- 5) rekonstrueerib minevikus elanud inimese elu, arvestades ajastu eripära ning inimese sotsiaalset ja kultuuritausta, rakendades empaatiat; (Üldajalugu, Eesti I, Eesti II, Lähiajalugu I, Lähiajalugu II, Lähiajalugu III)
- 6) toob näiteid ajaloost, kuidas üksikisiku valikud on muutnud arusaamasid ühiskonnas tervikuna või kitsamas valdkonnas; (Üldajalugu, Eesti I, Eesti II, Lähiajalugu I, Lähiajalugu II, Lähiajalugu III)
- 7) mõistab ajaloolise arengu järjepidevust Eestis, sealhulgas kodukoha ajaloo näitel ja Euroopa ajaloo kontekstis; (Eesti I, Eesti II, Lähiajalugu I, Lähiajalugu II, Lähiajalugu III)

- 8) seostab Eesti ajalugu Euroopa ja maailma ajalooga, tuues esile erinevate ajalooperioodide eripära; (Eesti I, Eesti II, Lähiajalugu I, Lähiajalugu II, Lähiajalugu III)
- 9) analüüsib näidete kaudu, kuidas Euroopa ja maailma kultuuri, majanduse ja poliitika areng on mõjutanud Eesti ühiskonda erinevatel ajalooperioodidel; (Eesti I, Eesti II, Lähiajalugu I, Lähiajalugu II, Lähiajalugu III)
- 10) toob näiteid ristiusu mõjust Eesti ühiskonnaelu eri valdkondadele; (Eesti I)
- 11) selgitab, millest sõltus eri ajastutel inimeste sotsiaalmajanduslik staatus Eestis ja Euroopas; (Üldajalugu, Eesti I, Eesti II, Lähiajalugu I, Lähiajalugu II, Lähiajalugu III)
- 12) selgitab allikatele tuginedes tänapäeva Eesti ühiskonnale iseloomulike ilmingute ja arengute ajaloolist tausta, hinnangute muutumist ajas ja põhjendab nende tagamaid; (Eesti I, Eesti II, Lähiajalugu I, Lähiajalugu II, Lähiajalugu III)
- 13) teab, kuidas Eesti haldusjaotus on ajas muutunud ning selgitab muutuste põhjusi; (Eesti I, Eesti II, Lähiajalugu I, Lähiajalugu II)
- 14) analüüsib Eesti ühiskonnaelu erinevate suurriikide koosseisus, lähtudes erinevast perspektiivist; (Eesti I, Eesti II, Lähiajalugu I, Lähiajalugu II)
- 15) teab religioonide ja ideoloogiliste õpetuste tekkelugu, leviku põhjusi ning mõju ühiskonna arengule; (Eesti I, Eesti II, Lähiajalugu I, Lähiajalugu II, Lähiajalugu III)
- 16) analüüsib, millistest teguritest võisid olla mõjutatud inimeste ideoloogilised valikud; (Eesti I, Eesti II, Lähiajalugu I, Lähiajalugu III)
- 17) selgitab näidete abil tehnoloogia arengu ja ühiskonna vastastikust mõju; (Eesti I, Eesti II, Lähiajalugu I, Lähiajalugu II, Lähiajalugu III)
- 18) analüüsib näidete toel hariduse arengut erinevatel ajaperioodidel, mõistab, kuidas mõjutab haridus ühiskonna arengut ja inimese elu; (Eesti I, Eesti II, Lähiajalugu I, Lähiajalugu II, Lähiajalugu III)
- 19) tunneb inimkonna kultuurisaavutusi ajastu kontekstis, selgitab näidete abil nende tähtsust oma ajas ning nende mõju järgnevatel ajastutele, mõistab kultuuri järjepidevust; (Eesti I, Eesti II, Lähiajalugu I, Lähiajalugu II, Lähiajalugu III)

- 20) analüüsib kultuuri ja teaduse ajaloolist arengut, nimetab teaduse ja tehnika arengu saavutusi ning kirjeldab nende rakendamist erinevast perspektiivist; (Eesti I, Eesti II, Lähiajalugu I, Lähiajalugu II, Lähiajalugu III)
- 21) teab Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide kujunemislugu; (Üldajalugu, Lähiajalugu I, Lähiajalugu II)
- 22) toob näiteid suurriikide poliitilisest ja majanduslikust arengust ja koostööst eri ajastutel, selgitades koostöö eesmärke; (Lähiajalugu I, Lähiajalugu II, Lähiajalugu III)
- 23) analüüsib erinevatest perspektiividest kolonialismi majanduslikke, poliitilisi ja eetilisi aspekte, tuues välja koloniaalimpeeriumide tekke ja lagunemise põhjused; (Lähiajalugu I, Lähiajalugu II)
- 24) analüüsib 20.–21. sajandi suurriikide arengujooni ja tähtsuse muutumist rahvusvahelistes suhetes; (Lähiajalugu I, Lähiajalugu II)
- 25) toob näiteid demokraatia kujunemisloost; (Üldajalugu)
- 26) võrdleb inimeste õigusi, kohustusi ja vabadusi demokraatlikus ühiskonnas ja diktatuuris ning kujundab oma seisukoha; (Lähiajalugu I, Lähiajalugu II, Lähiajalugu III)
- 27) analüüsib demokraatia avaldumist ühiskonnaelus ja poliitikas uusajast tänapäevani; (Üldajalugu, Lähiajalugu I, Lähiajalugu II, Lähiajalugu III)
- 28) analüüsib riikide poliitilist arengut 20. sajandil, kõrvutades demokraatlikku ja diktatuuriühiskonda; (Lähiajalugu I, Lähiajalugu II)
- 29) tõlgendab ajaloosündmusi allikatele tuginedes erinevast vaatenurgast; (Üldajalugu, Eesti I, Eesti II, Lähiajalugu I, Lähiajalugu II, Lähiajalugu III)
- 30) mõistab, et nii ajalooallikas kui ka ajaloonarratiiv on mõjutatud selle autorist, loomise asjaoludest, ajastust ning tõlgendajast; (Üldajalugu, Eesti I, Eesti II, Lähiajalugu I, Lähiajalugu II, Lähiajalugu III)
- 31) selgitab näidete varal sündmuste või protsesside erineva tõlgendamise põhjusi ning ühekülse ajalookäsitluse tagajärgi; (Üldajalugu, Eesti I, Eesti II, Lähiajalugu I, Lähiajalugu II, Lähiajalugu III)
- 32) eristab fakti arvamusest, hindab allikaid kriitiliselt, tunneb ära valeuudise; (Üldajalugu, Eesti I, Eesti II, Lähiajalugu I, Lähiajalugu II, Lähiajalugu III)

33) märkab minevikupärandit ja väärtustab seda ajalooallikana, mõtestades selle tähendust; (Üldajalugu, Eesti I, Eesti II, Lähiajalugu I, Lähiajalugu II, Lähiajalugu III)

34) mõistab, kuidas kultuuripärand peegeldab minevikuühiskonda, analüüsib kultuuri arengu põhijooni ning seostab neid ühiskonnas toimunud muutustega; (Üldajalugu, Eesti I, Eesti II, Lähiajalugu I, Lähiajalugu II, Lähiajalugu III)

35) toob näiteid eesti kultuurist minevikus, saab aru eesti kultuuri järjepidevusest ja erinevatest mõjutustest; (Üldajalugu, Eesti I, Eesti II, Lähiajalugu I, Lähiajalugu II, Lähiajalugu III)

36) toob näiteid erinevate kunstistiilide avaldumisest, sh Eesti kunstis; (Üldajalugu, Eesti I, Eesti II, Lähiajalugu I, Lähiajalugu II, Lähiajalugu III)

37) analüüsib näidete toel, kuidas loodus on mõjutanud inimtegevust ning inimtegevus loodust. (Üldajalugu, Eesti I, Eesti II, Lähiajalugu I, Lähiajalugu II, Lähiajalugu III)

2.1.4. Ajaloo aine kursused ja õppesisu

I kursus „Üldajalugu“

Õpitulemused:

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) mõistab riigi, kultuuri ja ühiskonna olemuslikku seost antiikaja näidete põhjal
- 2) tunneb ning võrdleb demokraatliku ja aristokraatliku linnriigi toimimise põhimõtteid
- 3) iseloomustab näidete abil antiikkultuuri saavutusi
- 4) iseloomustab religiooni ja mütoloogia osa antiikaja inimese maailmapildis ning kristluse tekkelugu ja kujunemist riigiusuks
- 5) selgitab antiiktsivilisatsioonide tähtsust maailma ajaloos antiikaja näidete põhjal ning mõistab antiigipärandi olulisust tänapäeval
- 6) toob esile seosed antiikkultuuri ja Euroopa kultuuri kujunemise vahel
- 7) mõistab riigi, kultuuri ja ühiskonna olemuslikku seost keskaja kontekstis
- 8) iseloomustab keskaja ühiskonda ja eluolu ning analüüsib kriitiliselt keskaja erinevaid teabeallikaid
- 9) teab linnade tekkimise põhjusi ja iseloomustab, kuidas funktsioneeris linnaühiskond
- 10) iseloomustab islami teket ja levikut ning väärtustab islami kultuuripärandit

- 11) iseloomustab kiriku osa keskaja ühiskonnas ja kultuuris ning inimeste mõttemaailma kujundajana
- 12) teab ristsõdade põhjusi ja tulemusi ning mõju kultuurile ja väärtushinnangutele
- 13) iseloomustab keskaegsete ülikoolide tegevust
- 14) iseloomustab uut maailmapilti ning selgitab renessansi, maadeavastuste ja reformatsiooni osa selle kujunemisel; analüüsib kriitiliselt erinevaid teabeallikaid
- 15) mõistab riigi, kultuuri ja ühiskonna olemusliku seose ning väärtushinnangute muutumist uusajal
- 16) teab, mis mõju avaldasid Prantsuse revolutsioon ja Napoleoni reformid Euroopale
- 17) iseloomustab industriaalühiskonda ning analüüsib selle mõju inimeste igapäevaelule
- 18) tunneb teaduse ja tehnika arengu põhijooni ning tähtsamaid saavutusi uusajal

Soovituslik õppesisu:

- Kreeka linnriigid: valitsemine, kodanikkond, eluolu. Sparta ja Ateena.
- Hellenid ja barbarid: hellenite kasvatus, haridus ja igapäevaelu.
- Kreeka kultuur: mütoloogia ja religioon. Homerose eeposed. Ajalookirjutuse algus. Kõnekunst. Teater. Filosoofia: Sokrates, Platon, Aristoteles. Olümpiamängud.
- Makedoonia tõus ja hellenism: Aleksander Suur.
- Rooma riigi teke. Rooma vabariik ja selle korraldus. Rooma tõus suurriigiks: armee. Caesar. Keisrivõimu kehtestamine: Augustus. Lääne-Rooma ja Ida-Rooma.
- Rooma ühiskond ja eluolu: perekond, kasvatus ja haridus. Rooma õigus. Rooma kui antiikaja suurlinn. Ehituskunst.
- Religioon: ristiusu teke ja levik ning tõus riigiusuks.
- Antiiktsivilisatsioonide saavutused ja tähtsus maailma ajaloos.
- Rahvasterändamine ja Lääne-Rooma riigi langus.
- Frangi riik: Karl Suur. Lääne-Euroopa riikide teke.
- Ühiskond ja eluolu: läänikord. Feodaalide ja talurahva eluolu. Rüütlikultuur. Linnaühiskond: kaubandus, käsitöö, valitsemine.
- Islami teke ja levik: Muhamed. Koraan.
- Ilmalik võim ja vaimulik autoriteet: keisrivõim ja paavstlus. Religiooni dominantsus. Vaimulikud ordud. Ketserlus. Ristsõjad.
- Ülikoolid ja skolastika.

mõjutasid rahvusriikide teket oma kaasajas ja milline on nende mõju tänapäeval õpilase ja kogukonna olevikule ja tulevikule, milline seotust riikide poliitilise taotluste ja ühiskondlike võimusuhetega.

II kursus „Eesti ajalugu I (kuni 16. ja 17. sajandi vahetuseni)“

Õpitulemused:

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) teab tähtsamaid Eesti ajalooajalooperioode; seostab Eesti ajalugu Euroopa ja maailma ajalooga, tuues esile erinevate ajalooajalooperioodide eripära;
- 2) analüüsib näidete kaudu, kuidas Euroopa ja maailma kultuuri, majanduse ja poliitika areng on mõjutanud Eesti ühiskonda erinevatel ajalooajalooperioodidel; selgitab, millest sõltus eri ajastutel inimeste sotsiaalmajanduslik staatus Eestis ja Euroopas;
- 3) mõistab inimese, ühiskonna ja kultuuri olemuslikke seoseid erinevatel ajalooajalooperioodidel, analüüsib väärtushinnangute ja väärtusruumi muutumist ajas; mõistab ristiusu mõju Eesti kultuurile, vaimuelule ja väärtushinnangute muutumisele; iseloomustab reformatsiooni mõju ja tähtsust eesti kultuuriloos; analüüsib muutusi mentaliteedis ning vaimuelus
- 3) kirjeldab inimeste eluolu ja toob näiteid inimeste tegevusaladest ja nende muutustest erinevatel ajalooajalooperioodidel; rekonstrueerib minevikus elanud inimese elu, arvestades ajastu eripära ning inimese sotsiaalset ja kultuuritausta;
- 4) kirjeldab Eesti halduskorraldust ja majanduse arengut erinevatel ajalooajalooperioodidel; tunneb muutusi Vana-Liivimaa riiklikus korralduses ja poliitilisel kaardil;
- 5) mõistab, et nii ajalooallikas kui ka ajaloonarratiiv on mõjutatud selle autorist, loomise asjaoludest, ajastust ning tõlgendajast;
- 6) iseloomustab eestlaste suhteid naaberrahvastega ning vastastikuseid mõjutusi;
- 7) seletab ja kasutab kontekstis mõisted: arheoloogiline kultuur, ajalooallikas, muistis, muinaslinnus, kalme, maakond, kihelkond, malev, animism, läänikord, teorent, loonusrent, seisus, läänimees, maaisand, feodaalkord, pärisorjus, sunnismaisus, gild, tsunft, raad, reformatsioon.

I teema: Esiaeg

Õppesisu:

Kiviaja arheoloogilised kultuurid Eestis: Kunda kultuur, kammkeraamika kultuur, nõorkeraamika ehk venekirveste kultuur – elanike peamised tegevusalad ning kultuuri iseloomustavad muistised.

Pronksiaeg. Asva kultuur. Rauaaeg. Põlispõllundus, kalmed, linnused.

Eesti esiaja lõpul. Suhted naabritega: idaslaavlased, balti hõimud, viikingid. Rahvusvaheliste kaubateede kujunemine ja Eesti.

Eesti ühiskond esiaja lõpul: sotsiaalne kihistumine. Maakonnad ja kihelkonnad. Linnused. Külad ja elamud.

Muinasusund ning ristiusu levik Eestis. Muinasusundi seos loodusega. Vanimad teated ristiusu levikust Eestis.

II teema: Keskaeg

Õppesisu:

Muistne vabadusvõitlus: Balti ristisõdade põhjused. Muistse vabadusvõitluse kulg. Eestlaste lüüasaamise põhjused ja tagajärjed. Henriku Liivimaa kroonika ajalooallikana.

Vana-Liivimaa riigid: riiklik korraldus ja poliitiline kaart. Seisused. Maapäev. Vana-Liivimaa riikide omavahelised suhted ja suhted naabritega. Jüriöö ülestõus, selle põhjused ja tagajärjed.

Keskaja ühiskond Eestis: läänikorraldus. Mõisate rajamine. Sunnismaisuse ja teoorjuse kujunemine. Keskaegsed linnad Eestis: linnade valitsemine. Käsitöö, kaubandus, Hansa Liit. Gildid ja tsunftid. Eluolu linnas.

Kirik ja kultuur: vaimulikud ordud ja kloostrid.

III teema: Üleminekuaeg keskajast uusaega

Õppesisu:

Tugeva keskvoimuga riikide kujunemine Läänemere regioonis.

Reformatsioon Eestis: haridusolud. Eestikeelse trükisõna algus.

Liivi sõda: Vana-Liivimaa asend Läänemere regioonis. Liivi sõja eellugu, kulg ja tulemused.

Eesti kolme kuningriigi valduses: riiklik korraldus ja poliitiline kaart. Vastureformatsioon.

Kultuuri areng: Balthasar Russowi kroonika ajalooallikana. Reformatsiooni ja vastureformatsiooni mõju vaimuelule.

Läbivad teemad ja nendega seotud tegevused:

- 1) kultuuriline identiteet - analüüsitakse õppefilmi baasil, kuidas Eesti ajalugu seostub Euroopa ajalooga;
- 2) tehnoloogia ja innovatsioon - ajajoone esitlemine perioodide, tegevusalade ja eluolu muutuste kaudu;
- 3) väärtused ja kõlblus – ajalooalaste õppefilmide vaatamine, iga grupp (4-6 liiget) tutvustab oma filmikohast teemat suuliselt klassile; lõimitud ülesannete analüüs - klassis arutletakse, kuidas on Euroopas toimunud ühiskondlikud muutused mõjutanud Eesti ühiskonna kujunemist; tuuakse välja, kuidas religioonide ja ideoloogiliste õpetuste kujunemine on muutnud ühiskondliku arengut;
- 4) teabekeskond – allikaanalüüsi töölehtede analüüs klassiruumis ja selle tagasiside; analüüsi käigus kirjeldatakse, kuidas on muutunud Eesti alade ühiskondlik korraldus erinevate suuriikide koosseisus.

III kursus Eesti ajalugu II (kuni 19. sajandi lõpuni)

Õpitulemused:

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) teab, kuidas Eesti haldusjaotus on ajas muutunud ning selgitab muutuste põhjusi;
- 2) teab, kuidas toimus Rootsi võimu järkjärguline kehtestamine kogu Eesti alal;
- 3) mõistab luterluse mõju ning Rootsi aja tähtsust eesti kultuuri ja hariduse arengus, ajaloos ning tänapäeval.
- 4) analüüsib näidete kaudu, kuidas Euroopa ja maailma kultuuri, majanduse ja poliitika areng on mõjutanud Eesti ühiskonda erinevatel ajalooperioodidel;
- 5) selgitab Põhjasõja põhjusi, tulemusi ja mõju;
- 6) iseloomustab Balti erikorda ning selle mõju Eesti arengule;
- 7) teab, kirjaldab ja võrdleb, kuidas muutus talurahva õiguslik seisund ja majanduslik olukord Rootsi ja Vene ajal, ning selgitab majandusprotsesside ja talurahvaseaduste seoseid;

8) mõistab ärkamisaja tähendust ja tähtsust ning selle mõju kodanikuühiskonna kujunemisele Eesti ajaloos;

9) selgitab allikatele tuginedes tänapäeva Eesti ühiskonnale iseloomulike ilmingute ja arengute ajaloolist tausta, hinnangute muutumist ajas ja põhjendab nende tagamaid;

10) teab, millised olid tähtsamad rahvusliku liikumise ettevõtmised ning kes olid rahvusliku liikumise eestvedajad; analüüsib rahvusliku liikumise ettevõtmisi ja ideid;

11) iseloomustab muutusi Eesti ühiskonnas ja ühiskondlik-poliitilise mõtte arengut 19. sajandi lõpul ning loob seoseid omariikluse kujunemisega.

I teema: Rootsi aeg.

Õppesisu:

Rootsi suurriigi ajastu.

Rootsi keskviim ja baltisaksa aadel.

Majanduslik areng: talurahva õiguslik seisund ja majanduslik olukord. Reduktsioon ja selle tulemused. Manufaktuuride teke. Kaubandus.

Vaimuelu ja kultuur: luterlus riigiusuna. Esimesed gümnaasiumid. Ülikooli asutamine Tartus. Rahvaharidus. Eestikeelse kirjasõna levik.

II teema: Eesti 18. Sajandil

Õppesisu:

Põhjasõda: Põhjasõja põhjused, kulg ja tulemused.

Rahvastikuprotsessid Eestis 16.–18. sajandil. Sõdade, haiguste, olmetingimuste ja näljahädade mõju rahvastikule.

Balti erikord: Vene keskviim ja baltisaksa seisuslik omavalitsus. Talurahva õiguslik seisund ja majanduslik olukord. Asehalduskord.

Vaimuelu 18. sajandil: baltisaksa kultuur ja talurahvakultuur. Rahvaharidus. Pietism ja valgustus.

III teema: Eesti 19. sajandil ja 20. sajandi algul.

Õppesisu:

Moderniseeruv Euroopa: industriaalühiskonna kujunemine, rahvuslik liikumine. Venemaa 19. sajandil ja 20. sajandi algul.

Talurahva vabanemine: pärisorjuse kaotamine Eestis. Talurahva omavalitsuse kujunemine. Talude päriseksostmine. Usuvahetusliikumine. Tööstuse areng. Erinevused Põhja- ja Lõuna-Eesti arengus.

Ärkamisaeg: eelärkamisaeg. Estofiilid. Tartu ülikool 19. sajandil. Eesti haritlaskonna kujunemise algus. Seltsiliikumine. Tähtsamad rahvusliku liikumise ettevõtmised ja nende eestvedajad, erimeelsused eesmärkide saavutamisel.

Moderniseeruv Eesti: majanduse areng. Raudteede ehitamine, selle mõju majanduslikule ja sotsiaalsele arengule. Suurtööstuse kujunemine. Põllumajanduse areng. Talurahva kihistumine. Ülevenemaaliste seaduste laienemine Eestile. Venestusaja mõju haridusele, kultuurile ja rahvuslikule liikumisele. Rahvusliku professionaalse kultuuri kujunemine. Uus rahvuslik tõus. Poliitilised rühmitused Eestis. 1905. aasta sündmused ja nende mõju ühiskonnale.

Läbivad teemad ja nendega seotud tegevused:

kultuuriline identiteet - Projektülesanne paaristööna “Rahvusliku kultuuri kujunemine”

tehnoloogia ja innovatsioon - Moderniseeruv Euroopa - paaristöö <https://e-koolikott.ee/et/oppematerjal/18938-Moderniseeruv-Euroopa>

teabekeskond - Analüüs: diskussioonivõrk I “Kas reduktsioon tõi talupoegadele vabaduse

Analüüs: diskussioonivõrk II “Kas reduktsioon tõi talupoegadele vabaduse”

väärtused ja kõlblus - Balti erikorra ja asehalduskorra võrdleva tabeli koostamine:

- aeg
- valitseja
- olulised muutused ühiskonnas
- kuidas mõjutas seadus aadlike
- kuidas mõjutas seadus talupoegi

Eesti ärkamisaja teemaliste õppefilmide vaatamine, järgneb arutelu.

IV kursus „Lähiajalugu I - Eesti ja maailm 20. sajandi esimesel poolel“

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) iseloomustab suurriikide arenguhooni ja rolli muutumist rahvusvahelistes suhetes;
- 2) teab suurriikide sõjalis-poliitilisi blokke ning analüüsib Antanti ja Kolmikliidu taotlusi;
- 3) iseloomustab maailma majanduse arenguhooni; analüüsib teaduse ja tehnika mõju;
- 4) analüüsib Esimese maailmasõja põhjusi ning sõdivate poolte taotlusi;
- 5) analüüsib Esimese maailmasõja tagajärgi ja mõju maailma arengule;
- 6) analüüsib Eesti omariikluse saavutamise eeldusi ja protsessi;
- 7) mõistab Vabadussõja ja Tartu rahu tähendust Eesti Vabariigi kindlustumisel;
- 8) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid Veebruarirevolutsioon, autonoomia, Asutav Kogu, Landeswehr, Tartu rahu;
- 9) analüüsib ja võrdleb rahvusvahelisi suhteid 1920. ja 1930. aastail ning teab muutuste põhjusi;
- 10) teab ja iseloomustab rahvusvahelisi kriise: Kaug-Ida, Etioopia, Hispaania kodusõda;
- 11) iseloomustab majanduse arengut maailmasõdadevahelisel perioodil ning selgitab majanduskriisi põhjusi ja mõju;
- 12) analüüsib ning võrdleb demokraatlikku ja diktatuurset ühiskonda;
- 13) analüüsib Eesti ühiskonna poliitilist arengut 1920. ja 1930. aastail, selgitab autoritarismi kujunemise põhjusi ja mõju ühiskonnale ning iseloomustab vaikivat ajastut;
- 14) analüüsib rahvusvahelisi suhteid Teise maailmasõja eel;
- 15) iseloomustab Teise maailmasõja põhjusi ja tagajärgi;
- 16) teab Hitleri-vastase koalitsiooni kujunemislugu;
- 17) analüüsib Teise maailmasõja mõju Eesti ajaloole;

Õppesisu

Suurriikide arenguhooni: poliitiliste süsteemide erinevused, Venemaa. Maailma majandus: teadusrevolutsioon, monopolid, kapitali eksport, vabaturumajandus ja proteksionism. Suurriikide liidud: kujunemise põhjused ja tagajärjed.

Õppesisu Esimese maailmasõja põhjused. Sõdivad pooled ja tähtsamad sõjatandrid. Esimese maailmasõja tagajärjed: impeeriumide lagunemine, uute rahvusriikide sünd Euroopas, uus maailmakord ja Rahvasteliit. Eesti iseseisvumine: eeldused, iseseisvumine, Vabadussõda, Tartu rahu.

Õppesisu Euroopa-kesksus ning rahvusvahelised suhted. Demokraatia levik. Demokraatia põhijooned Suurbritannia, Prantsusmaa ja USA näitel: poliitiline süsteem, majandus, ühiskonnaelu. Majanduskriis: põhjused, levik ja mõju, Roosevelti uus kurss. Autoritarism, totalitarism: fašism, natsionaalsotsialism, kommunism. Diktatuuride iseloomulikud jooned, eripärad ja levik: poliitiline süsteem, majandus, ühiskonnaelu. Uute konfliktide kujunemine, kriisikolled. Eesti tee demokraatialt autoritarismile: poliitiline süsteem, majandus, ühiskonnaelu.

Õppesisu Teine maailmasõda kui Esimese maailmasõja jätk. Teise maailmasõja põhjused: Saksamaa, Nõukogude Liidu ja Jaapani agressiivne välispoliitika ning demokraatlike Lääneriikide lepituspoliitika nurjumine. Sõdivad pooled: Saksamaa ja tema liitlased. Hitleri-vastane koalitsioon ja selle kujunemine: Atlandi harta, Teherani, Jalta ja Potsdami konverentside tähtsus. Tähtsamad sõjatandrid ja lahingud: rinded, tähtsamaid lahingud (Pearl Harbor, Moskva, Midway, Stalingrad, Kursk, El-Alamein, Normandia dessant). Teise maailmasõja tulemuste vastuolulisus ja selle tagajärjed maailma poliitilisele, majanduslikule ja ideoloogilisele arengule. Eesti Teises maailmasõjas: iseseisvuse kaotamine, okupatsioonid, sõjakaotused ja -kahjud, sõja mõju inimeste elukäikudele. Pagulaskond.

Läbivad teemad:

väärtused ja kõlblus:

Allikakogumik

holokaustist <https://drive.google.com/file/d/1WsbD6t4mD62CUuksh937pTRHZTOZGaQg/view>

kultuuriline identiteet

NSV Liidu kuriteod II Maailmasõja ajal okupeeritud aladel (sh esimene nõukogude aast a Eestis" "Kommunistlike režiimide kuritegudest" https://www.kogumelugu.ee/sites/default/files/2019-12/Kommunistlike_reziimide_kuritegudest.pdf

Allikate analüüs, ajaloonarratiivi loomine

- esmaste allikate põhjal (fotod, dokumendid, kaasaegsed artiklid) info hankimine, kriitiliste küsimuste küsimine (mida sain allikast teada, mille kohta tahaks küsida küsimusi, milline on allika usaldusväärsus, (vastukäivate) allikate analüüs mitmeperspektiivilisuse aspektist jne)

-nii esmaste kui ka teiseste allikate võrdlev analüüs (infokorje ülesanded - mida allikad räägivad; kuidas allikad üksteist toetavad või kuidas üksteisele vastu räägivad jne.; järelduste tegemiste ülesanded - mida võib allikate põhjal ühe või teise sündmuse kohta arvata)

Seoste loomine infoelementide vahel:

Infootsing ajalooliselt kaardilt (sõjalised kaardid ajalooatlastest - sõjakäikude taktikaline analüüs võimalusel võrreldes muude allikatega; poliitilised kaardid - võrrelduna mõne teise perioodi kaardiga, territoriaalsete muutuste kirjeldamine ja nende muutuste põhjuste analüüs)

Kooli piirkonna Vabadussõja aegse looga tutvumine (mälestussambad, inimeste lood vm säilinud maamärgid ja allikad)

V kursus „Lähiajalugu II - Eesti ja maailm 20. sajandi teisel poolel“

Õpitulemised

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) analüüsib allikate põhjal külma sõja põhjusi ja kujunemist ning teab avaldumisvorme; analüüsib allikate põhjal külma sõja kriiside tekkimise põhjusi ning osaliste taotlusi ja tulemusi; analüüsib rahvusvahelist olukorda külma sõja ajal;
- 2) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid külm sõda, kriisikolle, NATO, VLO, võidurelvastumine, raudne eesriie.
- 3) **võrdleb inimeste õigusi, kohustusi ja vabadusi demokraatlikus ühiskonnas ja diktatuuris ning kujundab oma seisukoha;**
- 4) analüüsib demokraatlike riikide arengu põhijooni;
- 5) teab Euroopa integratsiooni kujunemist ja põhietappe;
- 6) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid Euroopa Liit, Euroopa Nõukogu, OSCE.
- 7) analüüsib kommunistliku süsteemi kujunemislugu ja põhijooni; iseloomustab NSVLi ühiskonnaelu arengut;
- 8) analüüsib kommunistliku süsteemi kriiside põhjusi ja tagajärgi;

- 9) analüüsib Eesti ühiskonna arengut Nõukogude okupatsiooni ajal; seletab ja kasutab kontekstis mõisteid kollektiviseerimine, industrialiseerimine, stalinism, sula, stagnatsioon, dissidentlus, Brežnevi doktriin, plaanimajandus, sotsialismileer, liiduvabariik, kultuurirevolutsioon;
- 10) analüüsib allikate põhjal NSV Liidu ja selle mõjusfääri lagunemise põhjusi;
- 11) teab ja näitab muutusi maailma poliitilisel kaardil pärast külma sõja lõppu;
- 12) analüüsib allikate põhjal jõudude vahekorra muutusi rahvusvahelistes suhetes ning uute pingekollete kujunemist;
- 13) analüüsib allikate põhjal Eesti iseseisvuse taastamist ning teab riikluse ülesehitamise käiku;
- 14) analüüsib allikate põhjal Eesti integreerumist Euroopasse ja maailma
- 15) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid perestroika, glasnost, laulev revolutsioon, Rahvarinne, Balti kett, interrinne, ERSP, Eesti Kongress, Põhiseaduse Assamblee.

Õppesisu:

- Külma sõja kujunemine ja selle avaldumise vormid: võidurelvastumine, liidud. Kriisid: Korea sõda, Suessi kriis, Kuuba kriis, Vietnami sõda, Berliini kriisid.
- Kahepooluseline maailm: USA ja NSVLi vastasseis.
- Lõhestatud Saksamaa: lõhestamine, kahe Saksa riigi vahelised suhted.
- USA: poliitiline süsteem, majandus, ühiskonnaelu.
- Ühise Euroopa integratsiooni otsingud. Euroopa integratsioon.
- Kommunistliku süsteemi kujunemine.
- Ida-blokk: poliitiline süsteem, majandus, ühiskonnaelu, Moskva poliitika ja kriisid: Ungari ülestõus, Praha kevad, Poola kriisid, solidaarsus.
- Kommunistlik Hiina.
- NSVL: stalinism, sula, stagnatsioon.
- Eesti NSV: ühiskond, majanduse areng, rahvastik, vastupanu vormid, suhted väliseestlastega
- Majanduslikud ja poliitilised reformid NSVLis.
- NSVLi ja kommunistliku süsteemi lagunemine. Berliini müüri langemine. Külma sõja lõpp ja geopoliitilised muudatused: poliitilise kaardi muutumine.

- USA rolli muutus: uus jõudude vahekord maailmas.
- Eesti iseseisvuse taastamine. Integratsioon Euroopasse ja maailma: laulev revolutsioon, riikluse taastamine.
- Uued pingekolled: Balkani kriis.

Läbivad teemad:

- teabekeskond ja meediakasutus - propaganda totalitaarrežiimi teenistuses

Stalini isikukultus, Rahvusarhiivi õppematerjal: <https://www.ra.ee/oppematerjal/stalini-isikukultus/?filters=age=gumnaasium>

Ungari ülestõus: <https://jupiter.err.ee/1608749857/ajalugu-viie-minutiga>

Moskva olümpiamängud <https://jupiter.err.ee/1608271620/ajalugu-viie-minutiga>

Afganistani sõda: <https://jupiter.err.ee/1608413927/ajalugu-viie-minutiga>

VI kursus „Lähiajalugu III - 20. sajandi arengu põhijooned: Eesti ja maailm“

Õpitulemused:

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) arutleb inimeste igapäevaelu valikute üle demokraatlikes ja totalitaarsetes ühiskondades
- 2) toob näiteid solidaarsusliikumistest ning kirjeldab nende mõju ühiskonnale
- 3) teab teaduse ja tehnika arengu saavutusi ning iseloomustab nende rakendumist igapäevaelus;
- 4) toob näiteid kultuurielust ning seostab neid ühiskonnas toimunud muutustega.
- 5) analüüsib, mis asjaoludel kujunesid ja muutusid inimeste hoiakud ning väärtushinnangud sõja ja rahu küsimuses 20. sajandi jooksul;
- 6) analüüsib allikate põhjal rahvusvaheliste organisatsioonide rolli riikidevahelistes suhetes;
- 7) selgitab Lähis-Ida kriisikolde kujunemise põhjusi, selgitab kriisi olemust ja püüdeid seda lahendada;
- 8) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid desarmeerimine, võidurelvastumine, patsifism.
- 9) selgitab, millised arengusuunad ühiskonnas tegid võimalikuks inimsusevastaste kuritegude toimepaneku;

- 10) mõistab inimsusevastaste kuritegude olemust ning nende taunimise ja vältimise vajalikkust;
- 11) toob näiteid inimsusevastaste kuritegude toimepanemistest ja nende tagajärgedest;
- 12) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid genotsiid, holokaust, küüditamine, GULAG.
- 13) iseloomustab koloniaalsüsteemi toimimist, selle lagunemise põhjusi ja tagajärgi;
- 14) analüüsib uute vastasseisude kujunemist maailmas pärast külma sõja lõppu.
- 15) analüüsib allikate põhjal väikerahvaste õigusi suurriikide koosseisus

I teema: Eluolu ja kultuur

Õppesisu:

- Ühiskondlikud liikumised ja ideoloogiad: sotsialism, liberalism, noorsooliikumine, kodanikuõiguste liikumised, keskkonnakaitse. Ühiskondlike liikumiste ja ideoloogiate avaldumine kultuuris.
- Muutused eluolus: naiste emantsipatsioon, sport, mood, massikultuur, kodumasinad.
- Teaduse ja tehnika areng: autoajastu, raadio, televisioon, arvuti, internet, kosmoseajastu.
- Kultuurivaldkondade arengu iseloomulikud jooned: kunst, kirjandus, arhitektuur, muusika.
- Mitmekultuurilisuse kontseptsioon.
- Poliitiliste olude mõju Eesti kultuurile ja eluolule.

II teema: Sõja ja rahu küsimus

Õppesisu:

- Suhtumine sõdadesse: patsifism, võidurelvastumine, desarmeerimine, tuumasõja oht.
- Rahvusvahelised organisatsioonid: Rahvasteliit, ÜRO, NATO. Uue maailmakorra loomise katsed.
- Konfliktid ja nende lahendamise püüded Lähis-Ida näitel.
- Eesti osalemine rahvusvaheliste organisatsioonide töös.

III teema: Inimsusevastased kuriteod

Õppesisu:

- Massikuritegude ideoloogilised alused ja psühholoogilised juured.
- Koonduslaagrid, GULAG. Küüditamised.

- Natsismikuriteod.
- Kommunismikuriteod.
- Genotsiid, etnilised puhastused.
- Inimsusevastased kuriteod Eestis.

IV teema: Muu maailm

Õppesisu:

- Koloniaalsüsteemi lagunemine ja selle tagajärjed.
- Uute vastasseisude kujunemine, terrorism.
- Islamimaailma aktiveerumine ja vastuolud läänega.

Läbivad teemad ja nendega seotud tegevused:

Kultuuriline identiteet - temaatiline väitlus (nt väite üle "Punkliikumine aitas kaasa Nõukogude Liidu lagunemisele" või "Popkultuur tõrjub ühiskonnast välja kõrgkultuuri" vms). Väitlusformaate saab uurida ja õppetöoks kohandada Eesti Väitlusseltsi kodulehelt: <https://argument.ee/>

Teabekeskond – Inimsusevastaste kuritegude juures saab vaadata järgmisi filme:

- "Manna" - <https://www.kogumelugu.ee/et/videoteek/manna> (Räägib Pärnu juudikogukonna hukkamisest)
- Theodor Balberyszski lugu
- <https://www.kogumelugu.ee/et/videoteek/theodore-balberyszski-0> (Klooga laagris ellujäänud)
- Holokaustis ellujäänute mälestused
- <https://www.kogumelugu.ee/et/videoteek/holokaustis-ellujaanute-malestused>
- "Põgenemine"

Tehnoloogia ja innovatsioon - Veebinäituse külastus krimmitatarlastest <https://naitused.humanrightsestonia.ee/crimeantatar/>

Väärtused ja kõlblus - väärtuspädevuse arendamiseks väga hea ülesannete kogu: <https://ajalugu.haridusekraanil.ee/> Veebilehel olevaid ülesandeid on võimalik kombineerida.

2.2. Ühiskonnaõpetuse ainekava

2.2.1. Õppeaine kirjeldus

Gümnaasiumi ühiskonnaõpetus peab olema vastavuses tänapäeva sotsiaalteaduste arengu ja ühiskonna vajadustega. Õpilased omandavad sotsiaalse kirjaoskuse, s.o teadmised, oskused ja hoiakud, mida on vaja, et tulla vastutustundlikult toime muutuvas ning mitmekultuurilises keskkonnas. Õppeaine eesmärk on luua eeldused, et kujuneks aktiivne, kompetentne ja vastutustundlik kodanik, kes suudab kohaneda muutustega, oskab ennast arenguga suhestada, oma kodanikupositsiooni kujundada, võtab vastutuse oma otsuste eest ning on avatud uutele ideedele ja elukestvatele õppimisele.

Õppeaine omandamisega valmistuvad õpilased toimima teadlike kodanikena demokraatlikus ühiskonnas. Gümnaasiumi ühiskonnaõpetus käsitleb nüüdisaegse ühiskonna sotsiaalseid suhteid ning protsesse ja tutvustab ühiskonnaelu põhivaldkondade (majanduse, poliitika, õiguse) korraldust ning toimimist. Kõiki valdkondi analüüsitakse nii ühiskonna kui terviku kui ka indiviidi positsiooni ja rollide põhjal. Põhikoolis omandatud teadmisi Eesti riigi ja ühiskonna toimimisest laiendatakse Euroopa ning maailma probleemide käsitlemisega. Eesti ja Euroopa temaatika kõrval arutatakse ka olulisi globaalseid ühiskonnaprobleeme. Õpilane puutub ühiskonnas kokku erinevate eluvaldkondade ja situatsioonidega. Et toetada õpilase sotsialiseerumist ning ühiskondliku kompetentsuse kujunemist, hõlmab ainekava mitmekesiseid teemasid inimõigustest autoriõiguste ja tarbijakaitseni. Kiiresti muutuv ühiskonnas jääb õpetaja ülesandeks pöörata tähelepanu aktuaalsetele teemadele ja probleemidele ning arutada õpilastega nende üle. Seejuures toetatakse nii õpilaste dialoogipidamise oskuse kui ka iseseisva kriitilise analüüsisioskuse ja otsustusvõime kujunemist. See aitab õpilastel seada isiklikke eluplaane ning mõista erinevate vaadetega ning demograafiliste ja sotsiaalmajanduslike tunnustega inimesi.

Ainekavaga tähtsustatakse senisest praktilisemat õpet, võimalust kogeda kodanikuks olemist. Soovitame umbes 1/3 õppemahust viia läbi praktilise tegevuse kaudu, kus õpilane peab ise kavandama, tegutsema ja otsuseid langetama. Praktilise tegevuse kaudu saab toetada ka teadmiste laiendamist ja oskuste kujundamist. Praktiline tegevus võib olla õppe osana

kavandatud järjestikuliselt või ka väiksemate osadena aineõppe raames. Nt oleks 70 tunnise õppe puhul praktilise osa maht 20-23 tundi. mis võivad toimuda nii tavapärase tundide raames, väljaspool klassiruumi või õpilaste iseseisvate ja ühistegevustena koolivälisel ajal.

Praktiliste tegevustena võib läbi viia pikemaid õppeprojekte, kogukonnapraktikat, töötamist vabatahtlikuna mõne MTÜ või organisatsiooni juures, panustamist klassi, kooli või kogukonnas toimuva ürituse korraldamisse jms.

2.2.2. Gümnaasiumi lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

Õpilane:

- 1) tunneb riigivorme ja riigi ülesandeid, väärtustab ja järgib demokraatia põhimõtteid, inim- ja kodanikuõigusi, kaitseb oma huve ja õigusi, arvestades teiste inimeste õigusi;
- 2) tunneb nüüdisühiskonna ülesehitust ja ühiskonnaelu valdkondi: majandus, õigus, sotsiaalelu, kultuur, haridus, kommunikatsioon;
- 3) on aktiivne kodanik ja suhestab ennast ühiskonna arenguga, osaleb aktiivselt ja vastutustundlikult ühiskonnaelus, sh kodanikualgatusprojektides koostöös kogukonna, avaliku sektori ja teiste partneritega;
- 4) mõistab majanduse toimimise põhialuseid ning tarbija ja ettevõtja rolli, huve ja õigusi ühiskonnas, analüüsib enda majanduskäitumist; järgib majandusliku mõtlemise põhialuseid tarbijana; mõistab ettevõtluse kui ühiskonna toimimise põhilise alustala rolli ühiskonnas väärtuse loojana, töandjana, riigi rikkuse tagajana, peamise maksumaksjana ja ühiskonnaelu mõjutajana;
- 5) mõistab riikidevahelise poliitilise, majandusliku ning kultuurisuhtluse põhimõtteid, sise- ja välispoliitilisi toimetehhanisme, tunneb tähtsamaid rahvusvahelisi organisatsioone ja Eesti osa nendes;
- 6) leiab, hindab, süstematiseerib ja kasutab infot kriitiliselt, loob uut teavet, arvestab autoriõiguste ja intellektuaalse omandi kaitsega, oskab leida ja kasutada õigustekste.

2.2.3 Õpitulemused

Kommunikatsioon, infopädevus

Õpilane:

- 1) mõistab teabe edastamise erinevaid võimalusi ja mõju;
- 2) oskab infot leida, kriitiliselt hinnata, süstematiseerida ja kasutada ning luua uut

teavet, arvestades autoriõiguste ja intellektuaalse omandi kaitset;
3) oskab leida ja kasutada õigustekste, sealhulgas rahvusvahelisi.

- Põhifookus 1: Kujundada kriitilise analüüsisioskusega ja otsustusvõimelist kodanikku, kes oskab hankida ja filtreerida infot erinevatest kanalitest ning mõista ka endast erinevate vaadete ja taustaga inimesi
- Eesmärgiks on arendada õppijas harjumust jälgida mitmekülgset meediasisu, õppides tarbitavat kriitiliselt hindama nii, et õpilane oskab vahet teha erinevat tüüpi meediasisul (professionaalne ajakirjandus versus “näiline ajakirjandus” (huvirühmade meedia, sotsiaalmeedia jms); mõistab, milles seisnevad süvavõltsingu kasutamise ohud meedias levivale teabele.
- Õppija oskab märgata demagoogiavõtete kasutamist tekstides ja kõnes. Teab, milles seisneb sõnumite võimendamise ja mullistumise. Mõistab, millistes olukordades mõjutamine toimub ning oskab märgata enda ümber erinevat liiki turunduskommunikatsiooni kui ka poliitilist propagandat. Mõistab, mis on infosõda ning kuidas kasutatakse vastandumist jm infomüra, et mõjutada demokraatliku arutelu.
- Väärtustab sõnavabadust, oskab juhtida tasakaalukat vestlust. Suudab argumenteerida ning kinnitada oma väiteid usaldusväärsete ja teaduspõhiste näidetega.
- Teab, et ühiskonna nn platvormistumine, kus inimesete elu on tihedalt seotud erinevate sots.meedia platvormide kasutamisega, on endaga kaasa toonud mitmeid väärtusküsimusi, mis puudutavad isiku privaatsust, andmekaitset; suhtluseetikat jms.

Ühiskond ja selle areng

Õpilane:

- 1) selgitab näidete kaudu erinevate ühiskonnaelu valdkondade toimimist ja omavahelisi seoseid;
- 2) hindab adekvaatselt oma eneseteostusvõimalusi ühiskonnas, töö- ja eraelus ning on valmis neid ellu viima;
- 3) teab oma võimalusi tööturul ja arvestab nendega valikute tegemisel; mõistab elukestva õppe olemust ja vajadust;
- 4) mõistab oma võimalusi mõjutada ühiskondlikke protsesse aktiivse kodanikuna nii koolis kui ka väljaspool, mõistab erinevate ühiskonnasektorite koostöö tähtsust;
- 5) analüüsib näidete põhjal kodanikuaktiivsuse mõju kogukonnale või ühiskonnale;
- 6) mõistab Eesti ühiskonna mitmekesisust, arvestab erinevaid arusaamu;
- 7) mõistab indiviidi võimalusi maailmakodanikuna ja selle tähendust.

- **Põhifookus 2: Kuidas ja miks on meie tänane ühiskond arenenud selliseks nagu ta on?**
 - Mis on ühiskond? Ühiskonnarühmad, kellest ühiskond koosneb. Miks moodustavad nii erinevad ühiskonnarühmad terviku?
 - Kuidas on ühiskond kui nähtus ajalooliselt arenenud? (Agraarühiskond, antiik/keskaja linn kui ühiskonnamudel, tööstusühiskond, postindustriaalne ühiskond, infoühiskond, teadmusühiskond, heaoluühiskond.) Mis on selliste ühiskonnatüüpide välja arenemist tagant tõuganud? (sotsiaalsed, tehnoloogilised innovatsioonid ja nende seosed)
 - Erinevad ühiskonnakorralduse vormid tänases maailmas (postmodernsed heaoluühiskonnad, modernsed (autoritaarselt juhitud) massiühiskonnad, (moderniseeruvad) hõimuühiskonnad: mis on nende kõigi ühised väljakutsed, mis erineb, kuidas on nad omavahel seotud?
- **Põhifookus 3: Tänapäeva ühiskondade väljakutsed: mõistab, miks on tänapäeva ühiskonnad keerukad**
 - Ühiskonna mitmekesisuse mõtestamine. Ühiskond kui massiühiskond, mis koosneb keskmistest, erivajaduseta “tavakodanikest” ning erinevate erivajadustega vähemustest. Ühiskond kui pluralistlik ühiskond, kus on palju erinevaid rühmi, millest igal on mingid eriomadused ja sellest lähtuvad “erivajadused” (nt ka eesti keele ja kultuuri kaitse kui erivajadus, mida teiskeelsed vähemused võib-olla ei taju). Kahe käsitluse erinevused, puudused ja eelised.
 - Ühiskondlik ebavõrdsus ja selle põhjused. Individuaalsed ja süsteemsed ebavõrdsuse põhjused. Ühiskondlik kihistumine ja selle põhjused. Meritokraatia ja sotsiaalne mobiilsus. Arutleda, millised sotsiaalse mobiilsuse barjäärid on ühiskonnas eemaldatavad ja kuidas.

Riik ja demokraatlik riigivalitsemine

Õpilane:

- 1) teab riigi toimimise põhimõtteid ja ülesandeid;
- 2) tunneb ja väärtustab demokraatia põhimõtteid, inim- ja kodanikuõigusi ning järgib neid, märkab inim- ja kodanikuõiguste alaseid väljakutseid ühiskonnas ja reageerib nendele oma võimaluste piires;
- 3) mõistab inimeste õigust individuaalsetele, kultuurilistele- ja maailmavaatelistele erinevustele, kui need ei ole inimsusevastased;
- 4) teab valimiste üldisi põhimõtteid, mõistab valimiste tähtsust ühiskonnas ja enda vastutust valijana;
- 5) eristab demokraatlikku ja mittedemokraatlikku otsustusprotsessi nii ühiskonnas kui ka

kogukonnas; selgitab näidete põhjal konsensuse, kompromissi ja enamushääletuse erinevust; 6) oskab kaitsta oma huve ja õigusi, arvestades teiste inimeste õigusi, ning seisab vastu demokraatlike väärtuste eiramisele.

○ **Põhifookus 4: Saab aru, milleks on riiki kui institutsiooni vaja ja mõistab põhivalikuid, mis riigi toimimise ees seisavad**

- Riik kui institutsioon. Miks ja kuidas on riik kui institutsioon välja kujunenud (lõiming ajaloo: mis võimaldas antiiktsivilisatsioonidel välja kujuneda, milline nägi välja feodaalriik, millise arenguhüppe tegi riik absolutism ajastul, mille poolest erineb tänapäevane demokraatlik heaoluriik eelnevatest riigivormidest). Milliseid ülesandeid riik tänapäeval täidab (Eesti riigi näitel).
- Riigi funktsioonide seos ideoloogiatega. Põhiideoloogiad (Liberalism, sotsialism, konservatism, rahvuslus, roheline maailmavaade) ja riigi roll nende ideoloogiate nägemuses. Mida tähendab sügav vs õhuke riik, millistes valdkondades võiks riik täita aktivistlikku, millistes mõõdukat kontrollivat rolli, millised valdkonnad võiks jätta turu või kodanikuühiskonna enesekorralduse ülesanneteks. (kolmesektorilise vaate kordamine.)
- Riigi funktsioonide seos režiimidega. Mille poolest erinevad demokraatliku riigi funktsioonid autoritaarsetest ja hübriidrežiimidest? Kuidas erineb demokraatlike ja autoritaarsete riikide arusaam ühiskonnast? Inimõigused ja kodanikuõigused.

○ **Põhifookus 5: Mõistab, millised institutsioonid aitavad erinevaid riigi funktsioone täita (*orienteerub kodanikuna riigiaparaadis, teab, kuhu pöörduda erinevates elulistes situatsioonides*)**

- Põhiseaduslikud institutsioonid. Töö põhiseadusega: miks on just need institutsioonid kirjutatud põhiseadusse (riigi võimu korraldus, võimude lahusus, tasakaal ja kontroll). Põhiseaduslike institutsioonide baasfunktsioonid. Analoogiana Euroopa Liidu põhiinstitutsioonid. Millal ja kuidas kodanik nendega kokku puutub.
- Poliitikakujundamise ja elluviimise institutsionaalne vaade. Kes ja kus algatab seaduseelnõusid, miks on neile vaja eelnõu seletuskirja, kes ja kus neid menetleb ja vastu võtab. Mis vahe on määrusel ja seadusel (siseriiklikult) ja direktiivil ja määrusel (EL üleselt). Miks ja kuidas on poliitika kujundamisega seotud riiklikud arengukavad ja koalitsioonileping.
- Kuidas viiakse poliitikaid ellu ja kontrollitakse nende elluviimist. Ministriumide, ametite, kohalike omavalitsuste rollid). Mõtestada läbi, miks reguleeritakse mingeid valdkondi Euroopa Liidu tasandil ja miks mõningaid valdkondi vaid liikmesriigi tasandil, ja miks mõningaid kohaliku omavalitsuse tasandil.

- Riik kui teenusepakkuja ja kodanik kui klient. Erinevad riiklikud teenused ja kuidas kodanikuna riigiga suhelda? Kuidas ja miks riik oma elanike, ettevõtete jt andmeid kogub. Andmekaitse.
- **Põhifookus 6: Kuidas saab kodanik poliitika kujundamises osaleda**
 - Valimised. Kes, kuidas saab valida, kuidas kandideerida Riigikogu, kohalike omavalitsuste volikogude, Euroopa Parlamendi valimistel, presidendiks? Kuidas võimaldab valimistel osalemine osaleda poliitika kujundamises? Mis on Eesti valimissüsteemi eripärad? Kuidas saavad häältest mandaadid, mandaatidest valitsus? Koalitsioonileping, kuidas see kujuneb.
 - Kuidas orienteeruda valimiskampanias? Ideoloogiline, huvipõhine, isikupõhine otsustamine (arutleda mandaadi- vs delegaadisüsteemi üle). Taktikaline hääletamine ja selle nõrgad kohad.
 - Huvikaitse. Mis on rahvaalgatuse õigus ja kuidas seda kasutada Eestis ja Euroopa Liidu tasandil? Kuidas koostada eelnõud, kuidas koguda allkirju, kuidas esitada? Kuidas edendada oma poliitikaettepanekut erakondade, huvikaitseorganisatsioonide või valitud parlamendisaadikute kaudu? Kuidas kaasavad ministriumid erinevaid huvirühmi poliitika kujundamisse? Kuidas korraldatakse Eestis rahvahääletust? Millised on rahvahääletuse kui demokraatliku kaasamise meetodi eelised ja puudused võrreldes teiste demokraatlike poliitikakujundusse kaasamise vormidega?
 - Kui poliitika kolib tänavale ja meediasse. Mis rolli täidavad poliitika kujundamises meeleväljendused, streigid, tarbimisboikotid või meediakampaniad? Mis on nende kui poliitikas kaasaraäkimise võimalused ja puudused? Millised võimalused on poliitikas osalemiseks mittedemokraatlikes režiimides?

Majanduse toimimine

Õpilane:

- 1) mõistab majandusliku mõtlemise põhialuseid ning ettevõtja ja tarbija huve ja õigusi ühiskonnas;
- 2) tunneb riigi eelarve- ja maksupoliitika põhimõtteid, nende mõju üksikisikule ja ühiskonnale;
- 3) väärtustab maksude maksmist kui kodaniku ja ettevõtja panust ühiskonna heaolusse;
- 4) väärtustab säästva majanduse põhimõtteid;
- 5) väärtustab sotsiaalse ettevõtluse ja õiglase kaubanduse põhimõtteid, mõistab üksikisiku tarbimisvalikute mõju nii kohalikul kui ka globaalsel tasandil;
- 6) planeerib oma majanduskäitumist ja teeb otsuseid vastutustundlikult;

- 7) mõistab töösuhteid, väärtustab vastustundlikku käitumist töötaja ja tööandjana;
8) teab, et intellektuaalse omand on seadusega kaitstud.

○ **Põhifookus 7: Õpilane mõistab, kust tuleb raha riigi rahakotti ning mida teha, et seda seal piisavalt oleks.**

- Eesti maksusüsteem, mida ja miks maksustatakse. Üksikisiku tulumaks, sotsiaalmaks, ettevõtete tulumaks, aktsiisid. Miks tehakse maksuerisusi. Kuhu maksutulu kulub. Millest maksulaekumised sõltuvad?
- Millest riigi laekumised sõltuvad? Makromajanduse põhinäitajad: sisemajanduse kogutoodang, eelarvetasakaal, inflatsioon, tarbijahinnaindeks. Impordi-ekspordi tasakaal. Riigi välisvõlg. Majanduse tsüklilisus. Riigi ja Euroopa Liidu roll majanduselu edendamises. Kuidas tagavad riigid (euro puhul Euroopa Liit) raha väärtuse püsivust? Kuidas panustavad ettevõtlusega tegelemine, tarbimine ja tööturul osalemine riigi majandusse?

○ **Põhifookus 8: Ettevõtlus ja rahatarkus**

- Tarbimine. Isiklik eelarve, sissetulekute ja väljaminekute analüüsimine ja planeerimine. Säästmise kavandamine. Tarbimisvalikute mõju ühiskonna, keskkonna ja indiviidi tasandil. Turvaline tarbimiskäitumine: ostudega seotud teadete, pakkumiste ja soovitude usaldusväärsus, kuidas kontrollida finantsteenuse osutaja usaldusväärsus.
- Laenamine. Erinevad laenutooted, millised kasvavad ja millised kahandavad jõukust. Laenutoodete võrdlusalused, nt intressimäär, krediidikulukuse määr, inflatsioonimäär, kogumaksumus, tagasimaksete suurus, paindlikkus ja tagasimaksmise tõenäosus.
- Investeerimine – selle eeldused, eelised ja puudused. Erinevus tööga teenitavast tulust. Risk ja tootlus. Tähtsamad varaklassid. Eluaseme üürimise ja ostmise eelised ja puudused. Eluaseme ostuprotsessi ja rahastamisvõimalusi. Kuidas planeerida pensioniks.
- Kuidas alustada ettevõtlusega? Loodav lisandväärtus ja kasvupotentsiaal. Intellektuaalomand ja selle kaitse. Kasumile orienteeritud ja sotsiaalne ettevõtlus. Sotsiaalselt vastutustundlik ja keskkonnahoidlik ettevõtlus.

○ **Põhifookus 9: On teadlik ja ennastjuhtiv osaline tööturul**

- Mis on tööturg ja rollid tööturul. Tööturu areng, tööpuudus, tööjõupuudus ja kuidas kavandada oma karjääri. Töötus ja tööturumeetmed: miks riik tööhõivet maksimeerida püüab, aktiivsed ja passiivsed tööturumeetmed. Tööränne: miks ja kuidas riigid seda soosivad või piiravad.

• **Üleilmastumine ja jätkusuutlik areng**

Õpilane:

- 1) teab tähtsamaid rahvusvahelisi organisatsioone ja nende tegevusvaldkondi;
- 2) toob näiteid vastastikuse abistamise põhimõtetest, sh rahvusvaheliste organisatsioonide kaudu;
- 3) teab riikide majandusliku, poliitilise ja kultuurilise koostöö võimalusi, toob näiteid ja mõistab koostöö olulisust;
- 4) teab ja mõtestab aktuaalseid rahvusvahelisi sündmusi, sealhulgas kriisiolukordi;
- 5) analüüsib inimõiguste alaseid väljakutseid maailmas, sealhulgas väikerahvaste õigusi suurriikide koosseisus.

- **Põhifookus 10: On teadlik valitud üleilmsetest probleemidest, teab, mil moel neid lahendada/leevendada püütakse ning oskab selgitada nende lahenduste edu pärssivaid tegureid.**
 - Globaalprobleemid/probleemid maailmapoliitika areenil. Rahvusvahelist tähelepanu pälvinud kriisiolukorrad. Miks mõned küsimused pälvivad laia rahvusvahelist tähelepanu ja teised mitte? Kas kodanikuna saame me midagi teha, et tõmmata mõnele kriisile tähelepanu? Mida aitab rahvusvahelise tähelepanu koondamine mõnele kriisisituatsioonile saavutada?
 - Riikidevaheline suhtlus: miks on riikide vahel diplomaatilised suhted, miks ja kuidas tehakse omavahel majanduslikku, poliitilist ja kultuurilist koostööd? Miks puhkevad sõjad? Realism ja idealism kui vaated riikidevahelistele suhetele. Rahvusvahelised organisatsioonid, nende tegevusvaldkonnad, liikmed ja tööpõhimõtted (ÜRO, NATO, olulisemad valdkondlikud organisatsioonid). Vastastikkuse abistamise põhimõte

2.2.4. Ühiskonnaõpetuse kursused ja õppesisu

Õpitulemused:

Õpilane:

- 1) tunneb riigivorme ja riigi ülesandeid, väärtustab ja järgib demokraatia põhimõtteid, inim- ja kodanikuõigusi, kaitseb oma huve ja õigusi, arvestades teiste inimeste õigusi;
- 2) tunneb nüüdisühiskonna ülesehitust ja ühiskonnaelu valdkondi: majandus, õigus, sotsiaalelu, kultuur, haridus, kommunikatsioon;
- 3) on aktiivne kodanik ja suhestab ennast ühiskonna arenguga, osaleb aktiivselt ja vastutustundlikult ühiskonnaelus, sh kodanikualgatusprojektides koostöös kogukonna, avaliku sektori ja teiste partneritega;
- 4) mõistab majanduse toimimise põhialuseid ning tarbija ja ettevõtja rolli, huve ja õigusi

ühiskonnas, analüüsib enda majanduskäitumist; järgib majandusliku mõtlemise põhialuseid tarbijana; mõistab ettevõtluse kui ühiskonna toimimise põhilise alustala rolli ühiskonnas väärtuse loojana, tööandjana, riigi rikkuse tagajana, peamise maksumaksjana ja ühiskonnaelu mõjutajana;

5) mõistab riikidevahelise poliitilise, majandusliku ning kultuurisuhtluse põhimõtteid, sise- ja välispoliitilisi toimetehhanisme, tunneb tähtsamaid rahvusvahelisi organisatsioone ja Eesti osa nendes;

6) leiab, hindab, süstematiseerib ja kasutab infot kriitiliselt, loob uut teavet, arvestab autoriõiguste ja intellektuaalse omandi kaitsega, oskab leida ja kasutada õigustekste.

I teema: Kommunikatsioon, infopädevus

Õppesisu:

- ajakirjanduseetika;
- demagoogia, propaganda, vandenõuteooriad, valeinfo ja selle liigid;
- infosõda;
- stereotüübid ja sildistamine;
- sõnavabadus ja vaenukõne

II teema: Ühiskond ja selle areng

Õppesisu:

- Ühiskonna olemus: Erinevad ühiskonnatüübid (*mõisted: põllumajandusühiskond; tööstusühiskond; teenindus- ja infoühiskond; modernne ja postmodernne ühiskond, võrgustikuühiskond, heaoluühiskond*).
- Ühiskonna kolm sektorit (*mõisted: avalik sektor, erasektor; vabakond*).
- Ühiskonnarühmad (*mõisted: eliit, mass, pluralism*);
- Kihistumine: *mõisted: sotsiaalne mobiilsus; sotsiaalne tõrjutus; sotsiaalne õiglus; sotsiaalne sidusus, vaesus, ilmajätetus*
- Kollektiivne identiteet

III teema: Riik ja demokraatlik riigivalitsemine

Õppesisu:

- Põhiideoloogiad (*mõisted: liberalism, sotsialism, konservatism, rahvuslus, roheline maailmavaade*)
- Riik kui institutsioon; riigikorralduse tüübid (*mõisted: unitaarriik, föderatsioon, konföderatsioon*).
- Võimu iseloom: demokraatlikud režiimid, hübriidrežiimid ja autoritaarsed režiimid (*mõisted: liberaalne riik; autoritaarne riik, totalitaarne riik*).
- Riigivalitsemisvormid (*mõisted: vabariik - parlamentaarne ja presidentaalne; monarhia - konstitutsiooniline ja absoluutne; õhuke riik vs sügav riik*).
- Inimõigused, kodanikuõigused
- Valimised: (*mõisted: majoritaarne ja proportsionaalne valimissüsteem; valimiskampaania, valimisreklaam; mandaat, valimisringkond, valimisnimekirjad (avatud/suletud; "triibulised" nimekirjad); tsensus/valimiskünnis*)
- Võimude lahususe ja tasakaalustatuse printsiip (*mõisted: seadusandlik võim; täidesaatev võim; kohtuvõim*).
- Põhiseaduslikud institutsioonid
- Õigusriigi toimimine: (*mõisted: põhiseadus, seadus, määrus, korraldus ja direktiiv*)
- Poliitika kujundamine: (*mõisted: koalitsioonileping, arengukavad, strateegiad, huvirühmad, kaasamine*)
- Kodanikuportaalid: (*mõisted: e-riik; eID privaatsus; ID-kaart, digiallkiri, digitaalne identiteet, parool, PIN-kood, mobiil-ID, smart-ID, e-teenus, Eesti.ee, küberjulgeolek*)
- Huvikaitse: (*mõisted: referendum, rahvaalgatus, eelnõu, arupärimine; meelevaldus/pikett, marss, märgukiri/petitsioon, streik, ametiühing, tarbimisboikott, meediakampaania, ühiskonnakriitika*)

IV teema: Majanduse toimimine

Õppesisu:

- Makromajanduse põhinäitajad ja majanduse tsüklilisus: *Mõisted: ressurss, majandussüsteemid, sisemajanduse kogutoodang (SKT), eelarve tasakaal, inflatsioon, deflatsioon, import-eksport, riigi välisvõlg, buum, kapital, konkurents, monopol, kartell, turutõrked, tootlikkus*
- Riigi ja Euroopa Liidu roll majanduselu edendamises; *Mõisted: prioriteet, eelarvepoliitika, rahapoliitika, keskpang, pangandus, valuuta kurss, EURIBOR, tollid, kvoodid, standardid, vabakaubandus, ühisturg, tolliliit, tasaareng*

- Eesti riigi eelarve ja maksusüsteem. *Mõisted: riigieelarve, üksikisiku tulumaks, sotsiaalmaks, käibemaks, ettevõtete tulumaks, aktsiisid; maamaks, kohalikud maksud, tollimaks, maksudeklaratsioon*
- Ettevõtlusega alustamine. *Mõisted: kapital, investor, AS/OÜ, äriplaan, kasum, kahjum, pankrot, innovatsioon, idufirma, start-up, loomemajandus, sotsiaalne ettevõtlus, loomevargus/plagiaat*
- Tööturg. *Mõisted: tööhõive, ülalpeetav, tööpuudus, töjõupuudus, tööhõivepoliitika, tööleping, ümbrikupalk, ametiühing, streik, palgalõhe, brutopalk, netopalk, alampalk*
- Tarbimine. *Mõisted: tarbimisühiskond, ostukorv, esmatarbekaup, ringmajandus, taaskasutus, õiglane kaubandus (fair trade), "rohepesu", tarbijakaitse, tootemärgised, reklaam, sisuturundus*
- Isiklik eelarve - säästmine, investeerimine ja laenamine: *Mõisted: sissetulekud, püsikulud, mugavuskulud, säästukonto, varaklassid, väärtpaber (aktsia, osak), börs, investering, investeerimisfond, pensionifond, tootlus, laen, võlg, intress, intressimäär, viivis, krediidi kulukuse määr, käendaja, maksehäire, inkasso, võlanõustaja*

IV teema: Üleilmastumine ja jätkusuutlik areng

Õppesisu:

- Globaalprobleemid/probleemid maailmapoliitika areenil - keskkonna- ja sotsiaalprobleemid.
- Riikidevaheline suhtlus: *Mõisted: diplomaatia, de jure, de facto*
- Realism ja idealism kui vaated riikidevahelistele suhetele. *Mõisted: sõjategevus, sõjakuritegu, asümmeetriline sõda, infosõda, terrorism*
- Rahvusvahelised organisatsioonid. *Mõisted: Riikidevahelised koostööorganisatsioonid; hargmaised ettevõtted; valitsusvälised organisatsioonid. ÜRO ja selle allorganisatsioonid (UNESCO, WHO, jt), NATO, OECD, OSCE, Euroopa Nõukogu.*
- Vastastikkuse abistamise põhimõtted. *Mõisted: humanitaar-/ arenguabi, humanitaarkriis,*

Läbivad teemad ja nendega seotud tegevused:

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus –

Kodanikukaardistus: Kursuse algul teeb iga õpilane enda kohta n-ö kodanikukaardistuse, et reflekteerida, kuidas ta kogukonnas/ühiskonnas, poliitikas ja majanduses osaleb; kust ja kui tihti ühiskonna ning poliitika kohta infot ammutab; milliste isikute, riikide, organisatsioonide/liikumiste tegevusega end kursis hoiab; kas panustab kodukoha/ kooli kogukonnas; kas nt investeerib, käib tööl, on liitunud pensionisambaga, jne.

See aitab õpetajal luua nii nn koosõppimise kogukondi, kus õpilased üksteiselt õppida saavad, kui ka valida, millised alamteemad või näited võiks antud auditooriumile olulisemad olla.

Testi võib ka kursuse lõppedes korrata, et õpilane saaks ise võrrelda, kuidas ta aasta jooksul kodanikuna edasi arenenud on, milliseid teadmisi saanud.

kultuuriline identiteet – temaatiline väitlus. Väitlusformaate saab uurida ja õppetööks kohandada Eesti Väitlusseltsi kodulehelt: <https://argument.ee/>

Teabekeskond ja meediakasutus –

Töö meediaga. Kursuste sees võiks olla ka soovitatavalt regulaarselt toimuv või mõne teise ainega lõimitud tunnisegment, mille raames tuleb õpilastel koguda ja analüüsida päevakajalist ühiskondlikult, poliitiliselt ja/või majanduslikult/ kultuuriliselt olulist teavet.

Demagoogia võtete õppimine. Rühma töö: esmalt läbi töötada demagoogiavõtete tutvustavat Väitlusseltsi video ja teksti, tunnis korraldada väitlus mingil kokku lepitud teemal nii, et iga rühm peab kasutama oma kõnes demagoogia võtteid. Kuulajad peavad oskama neid tuvastada ja neile reageerida demagoogilisi võtteid ümber lükates.

Valeinfo ohud. Vaadake koos video: Miks on põnev vale usutavam kui igav tõde - rühmades koostada ideekaart teemal: valeinfo.

väärtused ja kõlblus – väärtuspädevuse arendamiseks väga hea ülesannete kogu: <https://ajalugu.haridusekraanil.ee/> Veebilehel olevaid ülesandeid on võimalik kombineerida.

2.3. Perekonnaõpetuse ainekava

2.3.1. Õppeaine kirjeldus

Inimeseõpetuse aine perekonnaõpetuse kursuses keskendutakse eelkõige noore arengule perekonna liikmena lähtudes eakohastest kogemustest ning huvidest. Aine aitab omandada vajalikud teadmised, oskused ja hoiakud tulevase perekonnaelu alusena.

Kursus toetab õpilase isiksuse arenemist, aitab mõtestada ja analüüsida oma rolli nii päritolu kui tulevases perekonnas, arendada vastutustunnet nii isiklikus kui ka ühiskonnaelus, seda nii partneri, tulevase võimaliku lapsevanema aga eelkõige kodanikuna. Perekonnaõpetuse kursus kujundab eelkõige õpilaste enesemääratlus-, kultuurilist, sotsiaalset ja väärtuspädevust.

Õpilane õpib tundma ühiskonnas toimivaid demograafilisi, sotsiaalseid, majanduslikke ja ajaloolisi protsesse ning nähtusi, mis mõjutavad pereelu struktuure ja protsesse. Perekonnaõpetus lõimib sotsiaalainete õppes saadud teadmised ja oskused. Õpe valitakse rõhuasetusega elulähedasele ainekäsitlesele, toetades õpilase arusaama õpitava vajalikkusest.

Lõiminguks kasutatakse nii kirjandusteoseid, ajaloos käsitletavaid allikaid kui ka meediamaterjale, mis eelkõige läbivate teemade kaudu lõimivad inimeseõpetuse aine peaaegu kõigi ainetega gümnaasiumis (matemaatikaga eelarvet ning pensionivara käsitledes, kehalise ja bioloogiaga tervise teemasid käsitledes, keemia ning füüsikaga riski teemasid käsitledes, geograafia ning ajaloo kultuurilisi eripärasid käsitledes, võrkeeltega erinevaid allikaid kasutades.

Õpitulemuste kontrollimise ja hindamise vormid on metoodiliselt mitmekesised, luues nii üksiki kui ka ühisõppe võimalused ning sidudes need igapäevaeluga.

Väärtuskasvatust ja hoiakute kujundamist vaimse õpikeskkonna osana korraldatakse üksteist mõistvas õhkkonnas, et arendada õpilaste positiivset mõtlemist oma arengu- ja toimetulekuvõimaluste üle. Soodne sotsiaalne õpikeskkond toetub eelkõige õpilaste isikupära ja isiklike seisukohtade austamisele ning võimalustele vabalt arvamust avaldada, olla algatusvõimeline, osaleda ja tegutseda nii üksiki kui ka koos teistega.

Õppeteemasid võib käsitleda nii üksteise järel kui ka lõimituna, et saavutada oskuste-, teadmiste- ja väärtustepõhised õpitulemused.

2.3.2. Gümnaasiumi lõpetaja:

- 1) mõistab ning oskab selgitada kooselu ja perekonna eri vormide osa üksikisiku ning ühiskonna elus;
- 2) väärtustab perekonda ja oskab analüüsida lähedaste inimsuhete rolli inimese elus ning põhjendab iseenda vastutust ja rolli peresuhetes;
- 3) analüüsib perekonna funktsioone indiviidi ja ühiskonna seisukohast ning on valmis korraldama argielu kodus, arvestades pereliikmete turvalisust, vajadusi ja tervist;
- 4) mõistab abielu ja perekonna psühholoogilisi, õiguslikke ning majanduslikke aspekte ning oskab leida infot ja abi, et tulla toime probleemidega;
- 5) selgitab lapse arengu põhiküsimusi ja lapsevanema rolli lapse kasvatamises;
- 6) seostab püsisuhte olemust ning selle seost seksuaalsuse ja armastusega, väärtustades usaldust ning positiivseid tundeid;
- 7) tunnetab iseennast, oma rolli ja vastutust nii kasvuperekonna kui ka loodava perekonna liikmena;
- 8) on valmis seostama enda tehtavaid valikuid isikliku pereelu õnnestumise võimalusega tulevikus;
- 9) mõistab vajadust tegutseda turvaliste inimsuhete loomise, säilimise ja arendamise nimel ning on valmis olema pere ja peret ümbritseva sotsiaalse võrgustiku liige;
- 10) kasutab teaduspõhiseid allikaid perekonna, suhete ja terviseiga seotud info ja abivõimaluste leidmisel;
- 11) mõistab seksuaalse arengu individuaalsust;

2.3.3. Kursus „Perekonnaõpetus“

Perekond

Õpitulemused:

Kursuse lõpus õpilane:

1. mõistab, kuidas ühiskonnas toimuvad muutused avaldavad mõju perekonna ja peresuhetega seotud väärtustele ja traditsioonidele;
2. mõistab kooselu ja perekonna vormide mitmekesisust, analüüsides nende eeliseid ning puudusi;
3. analüüsib perekonna tähtsust inimese jaoks elu erinevatel perioodidel;
4. mõistab põlvkondi ühendavate sidemete tugevdavat ja toetavat mõju pereelule.

Õppesisu

Perekond. Perekonna minevik, olevik ja tulevik. Kooseluvormid. Perekonna eri vormid. Perekonna funktsioonid indiviidi ja ühiskonna seisukohast. Perekeskne ja individualistlik perekäsitlus. Eesti ja maailma perekondade statistiliste näitajate eripärad. Perekonna toimetulek ja perekonans toimetulek. Perekonna tähtsus inimese elu erinevatel perioodidel.

Püsisuhe, seksuaalsus

Õpitulemused

Kursuse lõpus õpilane:

1. mõistab püsisuhtest tulenevat vastutust;
2. kirjeldab armastuse olemust, mõistab erinevaid armastuse vorme ja liike ning nendega kaasnevat toimetulekumehhanisme;
3. mõistab seksuaalsuhete seotust armastusega ning turvalise ja vastastikku rahuldust pakkuva seksuaalkäitumise põhimõtteid inimsuhetes;
4. suudab leida ja analüüsida erinevaid seksuaalsusega seotud allikaid ja mõistab nende sisu ning oskab hinnata adekvaatsust;
5. analüüsib registreeritud ja vabaabieli võimalikke eeliseid ning puudusi;
6. teab abielusuhtest tulenevaid õigusi ja kohustusi;
7. oskab käituda seksuaalsuhetes turvaliselt;
8. mõistab inimeste individuaalsust suhete ja seksuaalsuhetega rahulaolu hinnates;
9. teab tegureid, mis mõjutavad inimese reproduktiivtervist, ja tõhusaid meetodeid raseduse plaanimiseks;
10. analüüsib, kuidas mõjutab sõltuvus erinevatest ainetest või tegevustest peresuhteid, ning mõistab kaassõltuvuse olemust.

Õppesisu

Lühi- ja pikaajaline suhe. Püsisuhte loomine ning säilitamine. Püsisuhte püsimist mõjutavad tegurid. Partnerite omavaheline suhte turvalisus. Tunded ja püsisuhe. Püsisuhtest tulenev vastutus. Armastuse olemus ja liigid. Seksuaalne areng. Seksuaalsuhted. Turvaline seksuaalkäitumine. Ühiskonna ja kultuuri mõju suhtumisele seksuaalsusesse. Soo jätkamine. Pere planeerimine. Abielu: registreeritud abielu ja vabaabieli. Abielusuhtest tulenevad õigused ja kohustused. Pereliikmete vajadused ja väärtused ning nende arvestamine

Lapsevanemaks olemine

Õpitulemused

Kursuse lõpus õpilane:

1. mõistab lapsevanemaks olemise rolli kui isiksuse arenguvõimalust;
2. analüüsib vanemate kasvatuslikust rollist tulenevat vastutust lapse kasvatamisel;
3. analüüsib vanemate kasvatusstiile, lähtudes lapse arengu toetamisest kodukasvatases;
4. teab laste arenguvajadusi varases lapseas ja vanemate osa nende rahuldamisel;
5. analüüsib lapse ja vanema vahelise kiindumussuhte olemust ning vanemate mõju selle kujunemisele;
6. analüüsib kodukasvatuse olemust ja tähtsust lapse arengus;
7. teab tegureid, mis mõjutavad pereliikmete füüsilist, emotsionaalset, sotsiaalset ja vaimset tervist, ning oskab hinnata tervise säilitamist tervisliku eluviisi kaudu;

Õppesisu

Lapsevanemaks olemine ja selle komponendid: bioloogiline, juriidiline, psühholoogiline, sotsiaalne. Vanemate roll ja vastutus lapse kasvatajana. Vanemate kasvatusstiilid. Lapse areng ja vanema osa selles. Kiindumussuhe lapsega ning vanemate mõju selle kujunemisele. Kodukasvatuse olemus, eesmärgid ja osa lapse arengus.

Perekonna majanduselu ja õigusaktid

Õpitulemused

Kursuse lõpus õpilane:

1. mõistab perekonna eelarve planeerimise ja kulutuse analüüsimise vajalikkust;
2. teab põhilisi pereelu ja laste elu reguleerivad seadusi.

Õppesisu

Pere eelarve ja materiaalsed ressursid peres. Abielu ning laste elu reguleerivad seadused.

2.4. Uurimistöö aluste ainekava

2.4.1. Õppeaine kirjeldus

Õppeaine läbimisel kujuneb õpilasel esmane uurimispädevus, mis on vajalik iseseisva uurimistöö kavandamiseks ja elluviimiseks. Kursus annab algteadmised teadusliku uurimis- ja praktilise töö olemusest, meetoditest, etappidest, struktuurist, vormistamisest ning kaitsmisest. Aine koosneb auditoorsetest loengutest ja e-õppevormidest, mille jooksul käsitletakse eespool nimetatud teemasid. Lisaks kasutatakse tavatundidele ka individuaalõppevormi, mille vältel õpilane kavandab koos juhendajaga valitud teemal uurimis- või praktilise töö.

Uurimistöö on protsess ja töö meetod, mille käigus analüüsitakse uuritavat probleemi süstematiseeritud ja asjakohaselt struktureeritud viisil. Tööd koostades tuleb järgida teaduslikkust tagavaid nõudeid. Seega peab uurimistöö teema olema aktuaalne ja töö sisu üheselt arusaadav. Järgida tuleb selektiivsuse, süsteemsuse, täpsuse ja objektiivsuse põhimõtteid. Autor peab kriitiliselt käsitlema nii enda kui ka olemasolevaid seisukohti ning kõik esitatud väited peavad olema argumenteeritud ja toetuma faktidele. Uurimistöö on uurimisprotsessi konkreetne tulemus ehk kirjalik aruanne, mis kajastab õpilase oskust iseseisvalt mõelda ja sisaldab õpilase oma seisukohti.

Praktilise töö eesmärgiks on soodustada õpilase loomingulist algatusvõimet, arendada loovust, mis näitab hetkel õpilase omandatud teadmiste ja oskuste taset. Praktilise töö läbiviimine annab õpilasele uusi iseseisva ja/või meeskonnatöö kogemusi. Praktiline töö koosneb kirjalikust osast (näiteks töö teostamise protsess) ja praktilisest osast (näiteks üritus või omaloominguline teos).

Esmase uurimispädevuse kujunemist toetavad kirjalik eneseväljendusoskus ja korrektne keelekasutus (s.h võõrkeel), töö läbiviimiseks vajaliku riist- ja tarkvara kasutamise oskus ja esitusvahendite kasutamise oskus, infootsingu oskus ning oskus eri liiki tekste lugeda ja analüüsida. Õppeaine raames on võimalik käsitleda erinevaid teemasid ning toetada kõigi üldpädevuste arengut, sõltuvalt õpilastele huvipakkuvatest teemadest. Eelkõige toetatakse õppeaine raames aga ettevõtlikkuspädevuse, suhtluspädevuse, enesemääratluspädevuse ja õpipädevuse arengut, sest õppeaine fookuses on teabekeskkonna kriitiline analüüsimine, oma töö eesmärgistamine ja kavandamine ning oma seisukohtade selge ja asjakohane väljendamine.

Lõpuks valminud uurimis- või praktilise töö on ka üheks väljundiks töö esitamine erinevatele konkurssidele, sh õpilaste teadustööde riiklikule konkursile (SA Archimedes), keskkonnauurimuste konkursile (Haridus- ja Teadusministeerium, GLOBE programm Eestis)

ning õpilaste ajalooalaste uurimistöde võistlusele „Minu Eesti” (Eesti Ajalooõpetajate Selts) jne.

2.4.2. Gümnaasiumi õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

1. Tunneb uurimis- ja praktilise töö koostamise metoodikat ning teeb töö iseseisvalt.
2. Õpib suhtlema juhendajaga, töötama meeskonnas ning tuleb toime konstruktiivse kriitikaga.
3. Orienteerub valitud teema lihtsamas kirjanduses, leiab vajaliku info ja analüüsib seda kriitiliselt.
4. Tunneb peamisi uurimistöoks vajalike lähteandmete kogumise meetodeid (vaatlus, eksperiment, küsitlus, kogemuste üldistamine jt).
5. Töötleb ja analüüsib andmeid sobivate meetoditega.
6. Oskab vormistada oma tehtud tööd vastavalt juhendile.
7. Oskab esitada ja kaitsta oma uurimis- või praktilise töö tulemusi.

2.3. Kursus “Uurimistöö alused”

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

1. Tunneb teadusliku uurimistöö koostamise põhimõtteid.
2. Oskab sõnastada uurimisprobleemi, uuringu eesmärgi, uurimisküsimuse(d) ja vajaduse korral hüpoteesi(d) ning kavandab iseseisvalt uurimistöö.
3. Teab peamisi andmete kogumise meetodeid.
4. Katsetab erinevate uurimisküsimuste käsitlemiseks sobilikke andmete kogumise meetodeid.
5. Leiab, kasutab ja tõlgendab kriitiliselt tööks vajalikke allikaid ning analüüsib allikate asjakohasust.
6. Kasutab eri tüüpi andmete töötlemiseks ja analüüsimiseks sobilikke kvalitatiivseid ja kvantitatiivseid meetodeid ning esitab andmeid sobival kujul.
7. Tunneb uurimistöö läbiviimiseks vajalikke ohutusnõudeid ja eetikanorme.
8. Tunneb kooli uurimistöde koostamise juhendis määratletud uurimistöö vormistamise ja viitamise nõudeid.
9. Tunneb akadeemilise kirjutamise eripära ning väljendab oma seisukohti argumenteeritult ja allikatele viidates.

10. Esitab oma uurimis- või praktilise töö teemaprojekti nii suuliselt ja kirjalikult. Teemaprojekt sisaldab: teema valiku põhjendusest; töö eesmärgi; uurimistöö puhul, kas uurimisküsimusi/uurimistöö hüpoteesist; praktilise töö puhul läbiviimise etappe; meetodi(te) ja ülesehituse tutvustus, vajaduse korral põhjendamine; töö ajaline planeeringust.
11. Annab konstruktiivset tagasisidet ning võtab teistelt saadud tagasisidet arvesse.

Õppesisu

Käsitletavad teemad:

1. Uurimis- ja praktilise töö olemus; uurimis- ja praktilise töö eesmärgid ja tunnused; mõistete defineerimine; kvantitatiivne ja kvalitatiivne uurimus.
2. Uurimistöös kasutatavad meetodid: meetodite liigid ja valik; valmisandmestikud (ametlik statistika, statistilised andmebaasid, arhiivimaterjalid, uurijate varasemad materjalid, muud dokumendikogud); andmekogumismeetodid (vaatlus, eksperiment, mõõtmine, intervjuu, ankeetküsitlus, päevikumeetod, hinnanguskaala jne). Andmetöötlusmeetodid (keskmiste arvutamine, korrelatsioon jne); analüüsimeetodid (võrdlemine, reastamine, analüüs, süntees, üldistamine).
3. Uurimis- või praktilise töö etapid: koostöö juhendaja ja meeskonnaga: teema valik ja piiritlemine; töö allikatega (elektrooniline teabeotsing, allikakriitika ja plagieerimise vältimine); töö esialgse kava koostamine; hüpoteesi, uurimisküsimuse formuleerimine; materjali (faktide) kogumine ja analüüs; uurimistöö teaduslik tõlgendamine ja tulemuste üldistamine; uurimistöö/praktilise töö raporti kirjalik vormistamine.
4. Tabelid ja joonised: asjakohasus, paigutus; vormistamisnõuded.
5. Stiil ja keel: akadeemiline kirjastiil; loetavus ja mõistetavus; terviklikkus ja sidusus; lauseehitus ja sõnavalik; objektiivsus; ajavormid; loetelud; lühendite ja numbrite kasutamine tekstis; õigekeel.
6. Viitamine: tsitaat ja refereering; tekstisisene viitamine; joonealune viitamine; allikaloend (artikkel, raamat, õigusaktid, arhiivimaterjalid, elektroonilised allikad, dokumendid ilma isikuandmeteta jne).
7. Kaitsmine: kaitsmise sisu ja ülesehitus; avalik esinemine.

2.5. Kursus “Uurimistöö/praktiline töö”

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane omab järgmisi õpitulemusi vastavalt oma töö liigile:

1. Tunneb uurimis- või praktilise töö koostamise metoodikat ning teeb töö iseseisvalt.
2. Õpib suhtlema juhendajaga, töötama meeskonnas ning tuleb toime konstruktiivse kriitikaga.
3. Orienteerub valitud teema lihtsamal kirjanduses, leiab vajaliku info ja analüüsib seda kriitiliselt.

4. Tunneb vajadusel peamisi uurimistööks vajalike lähteandmete kogumise meetodeid (vaatlus, eksperiment, küsitlus, kogemuste üldistamine jt) ja töötleb andmeid sobivate meetoditega (keskmiste arvutamine jt);
5. Analüüsib ja paneb kirja tulemusi sobivate meetoditega;
6. Oskab vormistada oma tööd KJPG õpilasuurimuse ja praktilise töö juhendi järgi;
7. Oskab esitada ja kaitsta oma uurimis- või praktilise töö tulemusi.

Õppesisu

1. Uurimis- või praktilise töö etapid ja kasutatavad meetodid.
2. Uurimis- ja praktilise töö struktuur: tiitelleht; sisukord; sissejuhatus; sisuline osa (peatükid ja alapeatükid); kokkuvõte; kasutatud allikate loetelu; lisad; võõrkeelne resüme. Stiil ja keel: akadeemiline kirjastiil; loetavus ja mõistetavus; terviklikkus ja sidusus; lauseehitus ja sõnavalik; objektiivsus; ajavormid; loetelud; lühendite ja numbrite kasutamine tekstis; õigekiri; uurimistöö ja raporti kirjalik vormistamine vastavalt KJPG õpilasuurimise ja praktiliste töö juhendile.
3. Viitamine: tsitaat ja refereering; tekstisisene viitamine; joonealune viitamine; allikaloend (artikkel, raamat, õigusaktid, arhiivimaterjalid, elektroonilised allikad, dokumendid ilma isikuandmeteta jne).
4. Kaitsmine: kaitsmise sisu ja ülesehitus; avalik esinemine.